

GEMIDDELDE UITKOMSTEN
VAN EEN AANTAL GROEPEN BEDRIJVEN

OVER

1947/'48 TOT EN MET 1950/'51

ONTWIKKELING
VAN DE KOSTEN EN DE OPBRENGSTEN
OVER DE LAATSTE JAREN

DOOR

IR G. M. HOORNSMAN EN P. M. VAN NIEUWENHUYZEN EC. DRS

DECEMBER 1952

LANDBOUW-ECONOMISCH
BIBLIOTHEEK
INSTITUUT

4
9
A

200756

ERRATA

- Blz. 11, De voorziening met meststoffen, voorlaatste zin.
Men leze: "In de aardappelen werd kaligebrek en
Cl-schade geconstateerd".
- Blz. 12, onderaan.
"(zie blz. 60)" komt te vervallen.
- Blz. 18, boven tabel 12.
Men leze: ". . . . te beoordelen door vergelijking van
tabel 14 en tabel 13".
- Blz. 38, § 10 laatste zin.
Men leze: ". . . . maar in samenhang met de productie-
cyclus van October tot October".

INHOUDSOPGAVE

	Pag.
WOORD VOORAF	5
I. DE BESCHIKBARE GEGEVENS	7
§ 1. De uitkomsten van de L.E.I.-bedrijven als maatstaf van de gemiddelde bedrijfsuitkomsten	7
§ 2. De aard van de bedrijven, de groepering daarvan en het aantal in elke groep	7
§ 3. De betekenis van enkele gegevens	9
II. DE OMSTANDIGHEDEN WELKE VAN INVLOED ZIJN GEWEEST OP DE PRODUCTIE EN OP DE AFZET	9
§ 4. De omstandigheden onder welke is geproduceerd	9
§ 5. De economische omstandigheden welke van belang waren voor de afzet .	12
III. SAMENVATTING VAN DE UITKOMSTEN VAN HET GEHELE BEDRIJF	13
§ 6. Het netto-overschot en het arbeidsinkomen	13
IV. ANALYSE VAN DE UITKOMSTEN VAN HET GEHELE BEDRIJF	15
§ 7. Weidebedrijven	15
1. De opbrengsten	15
De voortgebrachte hoeveelheden	15
De verkregen prijzen	16
De opbrengsten in geld	18
2. De kosten	20
Het prijspeil	20
Het verloop van de werkelijke kosten	20
3. Het netto-overschot en het arbeidsinkomen	21
§ 8. Akkerbouwbedrijven	23
1. De opbrengsten	23
De voortgebrachte hoeveelheden	23
De verkregen prijzen	26
De opbrengsten in geld	27
2. De kosten	28
Het prijspeil van de kostenelementen	28
Het verloop van de werkelijke kosten	30
3. Het netto-overschot	30

	Pag.
§ 9. Gemengde bedrijven op zandgrond	31
1. De opbrengsten	31
De voortgebrachte hoeveelheden	31
De verkregen prijzen	33
De opbrengsten in geld	34
2. De kosten	36
Het prijspeil van de kostenelementen	36
Het verloop van de werkelijke kosten	36
3. Het netto-overschot en het arbeidsinkomen	36
§ 10. Pluimveebedrijven	38
1. De opbrengsten	38
2. De kosten	40
3. Het arbeidsinkomen	40
V. SPECIFICATIE VAN KOSTEN EN OPBRENGSTEN IN 1950/51	41
Bijlage 1. Kosten en opbrengsten van de rundveehouderij op weidebedrijven . . .	41
Bijlage 2. Kosten en opbrengsten van akkerbouwbedrijven	41
Bijlage 3. Kosten en opbrengsten van gemengde bedrijven op zandgrond van 7—16 ha	42

WOORD VOORAF

Sinds vele jaren worden door het L.E.I. rapporten opgesteld over de kostprijzen van landbouwproducten. Deze rapporten steunen op gegevens van bedrijven welke daartoe door, en in overleg met, de Rijkslandbouwconsulenten worden gekozen.

Behalve van de kostprijsbedrijven zijn echter ook van een groot aantal andere bedrijven de resultaten beschikbaar. Tot dusver werden deze vrijwel uitsluitend voor bedrijfsvergelijking gebruikt. Het werd evenwel van belang geacht, dat de resultaten van de boekhoudingen ook voor een bredere kring van belangstellenden beschikbaar zouden komen. Daartoe zijn van de uitkomsten der volgende bedrijfstypen — weidebedrijven, gemengde bedrijven op zandgrond, akkerbouwbedrijven op klei- en dalgrond en gemengde bedrijven op klei, pluimveebedrijven — verslagen samengesteld welke zijn verschenen als resp. no. 5, 6, 7 en 8 van deze serie.

Dit verslag ¹⁾ beoogt een beknopte samenvatting te geven van de vier bovengenoemde verslagen, Hierbij is het voornaamste doel een beeld te geven van de *ontwikkeling* van de bedrijfsresultaten en daarbij aan te geven welke factoren hierop van invloed zijn geweest.

Daar niet alle gebieden zijn vertegenwoordigd, per gebied veelal betrekkelijk weinig bedrijven zijn opgenomen en de deelnemende bedrijven waarschijnlijk een minder grote variatie in productie-omstandigheden en in uitkomsten vertonen dan t.a.v. alle bedrijven het geval is, kunnen de uitkomsten niet geacht worden de gemiddelden van alle landbouwbedrijven weer te geven. Zolang niet alle bedrijven, waarvan de uitkomsten in dit verslag zijn verwerkt, gekozen zijn volgens dezelfde criteria als de kostprijsbedrijven, kan ook niet gesteld worden dat de uitkomsten geheel overeenstemmen met de gemiddelden van vakkundig geleide bedrijven, hoewel er t.a.v. deze laatste bedrijven vermoedelijk geen grote verschillen zullen bestaan.

Ik hoop dat deze publicatie evenveel belangstelling zal ontmoeten als bovengenoemde verslagen.

De directeur,

Dr J. HORRING

¹⁾ Dit verslag is tevens opgenomen in het Verslag over de Landbouw in Nederland over 1951, uitgegeven door het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening.

I. DE BESCHIKBARE GEGEVENS

§ 1. DE UITKOMSTEN DER L.E.I.-BEDRIJVEN ALS MAATSTAF VAN DE GEMIDDELDE BEDRIJFSUITKOMSTEN

Bij het kiezen van de bedrijven is er naar gestreefd bedrijven op te nemen, welke wat betreft de natuurlijke omstandigheden (grondsoort, ontwatering e.d.), bedrijfs-grootte en bedrijfstype, het gehele gebied goed vertegenwoordigen.

Voorts moeten de bedrijven redelijk goed geleid zijn. Deze eis van vakbekwaamheid is een algemene eis, welke dient te worden gesteld bij kostprijs- en rentabiliteits-berekeningen. Het is moeilijk dit criterium goed toe te passen; maatstaven bestaan hier niet voor. De keuze is in de practijk veelal hierop neergekomen, dat de uitersten aan de goede en de slechte kant zijn uitgeschakeld, evenals bedrijven met relatief veel fokkerij, zaaizaad- en pootgoedteelt of bijzondere gewassen. Er is, voor zover dit kan worden beoordeeld, geen reden te veronderstellen dat de gemiddelde uitkomsten van de opgenomen bedrijven in enigszins belangrijke mate afwijken van die van vakkundig geleide bedrijven.

Een andere vraag is, in hoeverre de gemiddelde uitkomsten van de vakkundig geleide bedrijven afwijken van het streekgemiddelde. De weidebedrijven, akkerbouwbedrijven op klei- en dalgrond en gemengde bedrijven op klei, welke in dit verslag zijn opgenomen, liggen in gebieden waar de bedrijfsvoering in het algemeen op een hoog peil staat. Er zal dan ook waarschijnlijk geen groot verschil bestaan tussen de verkregen uitkomsten en de gemiddelden van het gehele gebied, althans voor de overeenkomstige bedrijfsgrootten.

Vergelijking van de gemiddelde cijfers van de landbouwtellingen en van gegevens uit andere bron met de overeenkomstige gegevens van de in dit verslag opgenomen gemengde bedrijven op zandgrond, doet vermoeden dat hier het peil van de bedrijfsvoering hoger ligt dan het streekgemiddelde. Punten van vergelijking zijn daarbij geweest: veebezetting per ha en per bedrijf, grondgebruik, vetgehalte van de melk.

Er zij dan ook tegen gewaarschuwd, de in dit verslag gepubliceerde uitkomsten te gebruiken als gemiddelden voor het gehele gebied. Ook al door het betrekkelijk geringe aantal waarnemingen, vooral in de eerste jaren, mag aan de absolute hoogte van de uitkomsten vooralsnog niet te veel betekenis worden gehecht. De nadruk wordt in dit verslag dan ook gelegd op de beschrijving van het verloop der bedrijfsuitkomsten in de verschillende jaren.

Het aantal waarnemingen is sinds 1950/'51 vrij sterk toegenomen. Over het peil der bedrijven zal zeer waarschijnlijk meer bekend worden. Er mag dan ook verwacht worden, dat aan de absolute hoogte der uitkomsten in de komende verslagen voldoende betekenis zal kunnen worden toegekend.

§ 2. DE AARD VAN DE BEDRIJVEN, DE GROEPERING DAARVAN EN HET AANTAL IN ELKE GROEP

De bedrijven zijn verdeeld in de volgende hoofdgroepen: weidebedrijven, akkerbouwbedrijven op klei- en dalgrond, gemengde bedrijven op klei en gemengde bedrijven op zand. Op een aantal gemengde bedrijven waar de pluimveehouderij een belangrijk onderdeel van het bedrijf uitmaakt, is naast de gewone boekhouding een eenvoudige boekhouding bijgehouden van de pluimveesector. Deze bedrijven worden aangeduid als „pluimveebedrijven”.

Het totale aantal bedrijven en de gemiddelde oppervlakte dezer bedrijven in elk der hoofdgroepen is als volgt:

TABEL 1 OVERZICHT VAN HET AANTAL BEDRIJVEN EN DE GEMIDDELDE
OPPERVLAKTE PER BEDRIJFSTYPE

Hoofdgroep	Aantal bedrijven				Gemiddelde oppervlakte in ha			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Weidebedrijven	146	164	311	456	23,5	21,5	19,6	20,0
Akkerbouwbedrijven op klei- en dalgrond	86	77	78	134	37,8	38,3	37,9	36,4
Gemengde bedrijven op klei . . .	15	14	17	25	37,9	36,0	34,1	34,8
Gemengde bedrijven op zandgrond	.	266	241	288	.	9,6	10,2	9,9
Pluimveebedrijven	56	42	82	129

Voor een enkele hoofdgroep was het aantal waarnemingen over 1947/'48 te gering.

Voor elk der hoofdgroepen is een onderverdeling toegepast. Deze is niet gelijk voor alle groepen, doch afgesteld op de beperkte mogelijkheden welke in dit opzicht binnen elke groep bestaan. In tabel 2 volgt een overzicht van het aantal bedrijven en de gemiddelde oppervlakte voor alle groepen waarvan in dit verslag de uitkomsten worden gegeven. Een verdere onderverdeling naar grootteklasse is toegepast voor akkerbouwbedrijven en voor gemengde bedrijven op zand. Voor de gegevens dezer groepen zij verwezen naar de eerdergenoemde publicaties van het L.E.I.

TABEL 2 OVERZICHT VAN HET AANTAL BEDRIJVEN EN DE GEMIDDELDE
OPPERVLAKTE DEZER BEDRIJVEN PER GROEP

	Aantal bedrijven				Gemiddelde oppervlakte in ha			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
WEIDEBEDRIJVEN								
<i>Friesland</i>								
Klei	26	31	45	87	26,3	25,2	24,4	23,0
Klei op veen	20	69	.	.	32,0	27,9
Veen	53	64	80	108	29,0	23,5	19,8	19,1
<i>Noordholland</i>								
Klei	43	29	.	.	16,5	16,3
Veen	40	44	.	.	15,4	14,6
<i>Zuidholland</i>								
Consumptie-melkgebied	28	31	37	44	20,2	19,8	19,0	18,2
Gebied zelfkazers	39	38	46	51	16,4	16,6	16,3	16,3
AKKERBOUWBEDRIJVEN OP KLEI EN DALGROND EN GEMENGDE BEDRIJVEN OP KLEI								
<i>N. Zeekleigebied</i>								
Noordelijke Bouwstreek	17	16	15	16	46,6	47,6	47,0	45,1
Oldambt	8	8	7	12	49,5	49,2	48,7	49,9
<i>Z.W. Zeekleigebied</i>								
Overwegend akkerbouwbedr.	32	32	64	.	39,9	40,6	39,8
Gemengde bedrijven	14	17	25	.	36,0	34,1	34,8
<i>Dalgrond</i>								
Veenkoloniën	24	21	24	42	23,9	24,6	25,5	23,9
GEMENGDE BEDRIJVEN OP ZAND- GROND (7—15 HA)								
Friese Wouden	39	30	27	.	9,9	10,4	10,3
Overijsel	47	32	33	.	9,8	10,1	10,1
O.Noordbrabant	74	63	81	.	9,9	10,0	10,0
Noord-Limburg	26	31	28	.	9,7	9,6	9,5

§ 3. DE BETEKENIS VAN ENKELE GEGEVENS

Onder de kosten zijn alle kosten opgenomen, welke uit bedrijfseconomisch gezichtspunt als zodanig zijn op te vatten. Dit wil zeggen dat: rente is berekend over al het geïnvesteerde kapitaal; pacht is berekend voor het geval grond en gebouwen geheel of gedeeltelijk eigendom zijn van de grondgebruiker; de handenarbeid, welke door de boer en zijn gezinsleden in het bedrijf wordt verricht, is gewaardeerd overeenkomstig het loon, geldend voor landarbeiders in het desbetreffende gebied.

De waardering van de veestapel aan het begin en aan het einde van het boekjaar is zodanig geschied, dat prijsstijging of -daling van het vee niet van invloed is op de winst.

De afschrijving op de duurzame productiemiddelen heeft plaats gevonden op basis van de vervangingswaarde. De kosten van de grond zijn berekend overeenkomstig de geldende pachten.

Voor de functie van de boer als ondernemer (het geven van dagelijkse leiding en het dragen van niet-verzekerde risico's) is geen beloning onder de kosten opgenomen.

Het verschil van de totale opbrengst en de totale kosten (waaronder dus de beloning voor de handenarbeid van boer en gezinsleden) geeft het netto-overschot. Dit kan dus gezien worden als de beloning voor de boer als ondernemer. Zijn inkomen uit het bedrijf bestaat uit het netto-overschot plus het voor zijn handenarbeid gewaardeerde loon.

Op de gemengde bedrijven op de zandgronden wordt vrijwel de gehele arbeid verricht door de boer en zijn gezin. Het waarden van de arbeid stuit hier op praktische moeilijkheden. Het netto-overschot is in geval van veel gezinsarbeid dan ook slechts globaal te benaderen. Derhalve wordt bij deze bedrijven bovendien het arbeidsinkomen gegeven. Dit is het verschil van de totale opbrengst en de totale kosten, waaronder geen loonkosten. Het geeft dus de beloning aan voor alle arbeid in het bedrijf. Het arbeidsinkomen is gelijk aan het gezinsinkomen in die gevallen waar geen betaalde arbeid is verricht.

De weidebedrijven nemen een tussenpositie in wat betreft de verhouding betaalde arbeid tot gezinsarbeid. Derhalve wordt ook hier zowel het netto-overschot als het arbeidsinkomen gegeven.

II. DE OMSTANDIGHEDEN WELKE VAN INVLOED ZIJN GEWEEST OP DE PRODUCTIE EN OP DE AFZET

§ 4. DE OMSTANDIGHEDEN ONDER WELKE IS GEPRODUCEERD

Het weer

Het jaar 1947 werd gekenmerkt door een zomer met uitzonderlijk hoge temperaturen en — vooral in het Zuiden en midden van het land — een zeer ongunstige verdeling van de neerslag. Hierdoor ontstond droogteschade, welke het grootst was op de hoog gelegen zandgronden en in het rivierkleigebied. De grasproductie was hier zeer gering; bovendien sloegen de stoppelgewassen slecht aan, zodat weinig wintervoer voor de stalperiode beschikbaar was. Ook voor de akkerbouw was het weer ongunstig. Veel graan werd voortijdig rijp en plaatselijk werd belangrijke schade aangericht door insecten. Over het algemeen waren de opbrengsten in het Noorden van het land beter dan in het Zuiden.

Zeer gunstig was het weer voor het verloop van de werkzaamheden; met name het oogstwerk vlotte goed, zowel in de zomer als in de herfst.

In 1948 waren de weersomstandigheden bijzonder gunstig voor de grasgroei: rijkelijke neerslag en gunstige regenverdeling in de zomer, gevolgd door een droge herfst. Ook voor de meeste akkerbouwgewassen was het weer veel beter dan in het voorafgaande jaar. De opbrengsten lagen ver boven die van 1947, in het bijzonder van de gewassen wintertarwe, wintergerst, consumptie-aardappelen en suikerbieten.

Minder gunstig was het weer voor de oogst en de kwaliteit van de producten. Er werd veel slecht hooi gewonnen, vooral indien de eerste keer laat gemaaid werd. Ook de erwten troffen het slecht. Tijdens de graanoogst waren de weersomstandigheden in de verschillende delen van het land zeer ongelijk; hier en daar kwam schot voor. *Phytophthora* trad het sterkst op in het Zuid-Westen. De suikerbietenogst trof aanhoudend droog weer. Wederom waren in het algemeen de omstandigheden in het Noorden gunstiger dan in het Zuid-Westen, nu door een geringere hoeveelheid neerslag.

Speciaal voor de zandgebieden was 1948 een gunstig jaar.

Het jaar 1949 was zeer gunstig voor de productie van de akkerbouwgewassen. De zomer was droger dan in 1947, maar de temperaturen waren lager en de verdeling van de neerslag was gunstiger. De hoger gelegen zandgronden hadden evenwel last van droogte. De grasgroei was daar gering en bleef daar ook in de nazomer onvoldoende, ondanks de regenval. Ook de aardappelen leden daar schade door het te vroeg afsterven van het loof en het optreden van doorwas. Het najaarsweer was zeer zacht en de weideperiode kon lang worden voortgezet.

De oogst verliep over het geheel vlot. Bij de suikerbieten werd de tweede helft van de campagne ongunstig beïnvloed door het grote aantal regendagen in November.

In 1950 was de grasgroei overvloedig door de zeer gelijkmatige verdeling van de regenval over het seizoen. Door deze regenverdeling werd echter anderzijds het oogsten van vrijwel alle gewassen bemoeilijkt.

De herfst zette in met zeer veel regen, zodat het vee in de meeste gebieden vroeg moest worden opgestald om stuktrappen van de zode te voorkomen.

Voor de akkerbouwgewassen was het verschil in opbrengst met het voorgaande jaar zeer groot. Vooral de rogge en tarwe vielen tegen; de aardappelopbrengst werd ongunstig beïnvloed door de aardappelziekte.

Tevens waren de weersomstandigheden bijzonder ongunstig voor de oogstwerkzaamheden. Vooral ook de oogst van suikerbieten ging met grote moeilijkheden gepaard.

De weersomstandigheden van 1951 waren slechts matig, zowel ten aanzien van de opbrengst als de kwaliteit van de gewassen. Het koude en natte voorjaar belemmerde de voorjaarsgroei en verlengde daarmee de stalperiode. In Juni had het grasland iets van de droogte te lijden en op de hogere zandgronden ook nog in Juli. De regenval in Augustus bevorderde de grasgroei, maar bemoeilijkte sterk de oogstwerkzaamheden. De bietenogst en de grondbewerking verliepen daarentegen vlot bij goed herfstweer.

De arbeidsvoorziening

In 1947 bestond er in het algemeen een tekort aan arbeidskrachten in de landbouw, vooral tijdens de oogst. Door het gunstige oogstweer gaf dit tekort minder moeilijkheden dan normaal het geval zou zijn geweest. Voorts werd zoveel mogelijk in de arbeidsbehoefte voorzien door het inschakelen van oogstcolonnen, militairen, padvinders en schooljeugd. Op deze wijze kon opbrengstderiving ten gevolge van een tekort aan arbeidskrachten worden voorkomen. Wel leidde deze arbeidsschaarste er toe, dat overal hoge lonen werden betaald en de vastgestelde tarieven werden

overschreden. De arbeiders gaven onder deze omstandigheden de voorkeur aan accoordlonen. De moeilijkheden waren het grootst in de akkerbouwgebieden en uiteraard het kleinst in de streken waar overwegend met eigen arbeidskrachten kon worden volstaan.

De na-oorlogse moeilijkheden ten aanzien van de voorziening met arbeidskrachten waren in 1948 belangrijk kleiner dan tevoren. De werkzaamheden hadden merendeels een vlot verloop door het overwegend gunstige weer. Ook de voortschrijdende mechanisatie zal van invloed zijn geweest op de arbeidsbehoefte. In de veehouderij werden nog wel grote moeilijkheden ondervonden, met name doordat werkzaamheden als veeverzorgen en melken steeds minder in trek zijn bij de arbeiders.

Moeilijkheden in de arbeidsvoorziening deden zich eveneens voor in de drukke perioden, zoals tijdens het op-één-zetten van de bieten, het looftrekken en rooien van aardappelen. Bij de oogstwerkzaamheden werden wederom oogstcolonnen ingeschakeld.

Na 1948 was van een arbeidstekort in de landbouw eigenlijk geen sprake meer, hoewel plaatselijk de arbeidsbehoefte in de seizoentoppen nog groot was. Ook in gebieden waar een grote zuigkracht op de landarbeiders wordt uitgeoefend door de industrie, D.U.W.-werken, wegebouw etc. deed zich nog wel een tekort voor. Hierin kon dan meestal worden voorzien door het aantrekken van arbeidskrachten uit andere gebieden.

De voorziening met meststoffen

Deze liet in de eerste jaren na de oorlog nog veel te wensen over, zodat distributie door middel van toewijzingen noodzakelijk was. De distributie van fosforzuurmeststoffen kon reeds in het voorjaar van 1947 worden opgeheven. Stikstof- en kalimestoffen werden echter langer op bonnen toegewezen, resp. tot zomer 1949 en voorjaar 1950. In het kort kunnen nog de volgende bijzonderheden worden vermeld.

De voorziening met stikstofmeststoffen was in 1947 nog onvoldoende, maar verbeterde in het daaropvolgende jaar zeer. Tijdens het bemestingsjaar 1949 traden echter weer moeilijkheden op ten gevolge van het onregelmatig ter beschikking komen van de stikstof-meststoffen. Sommige gewassen, bijv. aardappelen en grasland, ontvingen te laat stikstof, hetgeen opbrengstdepressies veroorzaakte. Na 1949 was de stikstof-voorziening gewaarborgd en nam het verbruik sterk toe.

Gedurende de verslagjaren bestond er in totaal gezien geen gebrek aan fosfaatmeststoffen. Thomasslakkenmeel bleef echter nog zó schaars, dat aan de vraag naar dit product slechts gedeeltelijk kon worden voldaan.

Aan kali bestond in de bemestingsjaren 1947 en 1948 een groot tekort, dat vooral gevoeld werd op de veenkoloniale gronden en de zandgronden. In 1949 verbeterde de kalipositie, maar bleef nog onvoldoende. Gezuiverde kalizouten waren zeer schaars, de ruwe kalizouten kwamen te laat beschikbaar. In de aardappelen werd kali-gebrek en -schade geconstateerd. In 1950 was de kali-voorziening ruim en steeg het verbruik sterk.

De veevoederpositie

De productie van de veehouderij wordt in grote mate bepaald door de veevoeder-voorziening. Deze is ten aanzien van het krachtvoeder in de na-oorlogse jaren voortdurend krap geweest, hetgeen distributie noodzakelijk maakte. Zowel het tekort op de wereldmarkt als de economische toestand van ons land waren oorzaak, dat de import van granen en ander krachtvoeder beperkt bleef. Deze moeilijkheden in de krachtvoedervervoorziening hebben er toe geleid, dat herstel en uitbreiding van de vee-
stapel, met name van de varkens- en kippenstapel, slechts geleidelijk tot stand kwam.

Het opheffen van de leveringsplicht van voedergranen in 1949 leidde tot aanbod van krachtvoeder op een vrije markt. De prijzen liepen daarbij zeer hoog op, hetgeen uiteraard een terugslag op de rentabiliteit van de veredelingsbedrijven ten gevolge had. Dit gold vooral voor de kleine bedrijven op zandgrond.

Gebrek aan ruwvoeder heeft zich in 1947 voorgedaan, toen ten gevolge van de droge zomer abnormaal weinig ruwvoeder was gewonnen, hetgeen tot hoge ruwvoederprijzen en een grote uitstoot van vee leidde. In de daaropvolgende jaren is de ruwvoedervevoorziening steeds voldoende tot ruim geweest, behoudens aan het einde van de langdurige stalperiode van 1950/'51.

§ 5. DE ECONOMISCHE OMSTANDIGHEDEN WELKE VAN BELANG WAREN VOOR DE AFZET

Afzet en prijsvorming van de agrarische producten zijn gedurende de verslagperiode steeds in meer of mindere mate door de Overheid geleid om bepaalde doeleinden in het kader van het algemene economische beleid te kunnen verwezenlijken. Hoofdmotieven waren daarbij enerzijds het verzekeren van een bestaan aan het goed geleide en sociaal en economisch verantwoorde bedrijf, anderzijds het handhaven van een redelijk prijspeil voor de consument. Ook het veilig stellen van de voedselvoorziening en de nationale deviezenpositie spelen hierbij een rol. Tot 1949 bestond een stelsel van zeer stringente maatregelen, welke zowel productie als prijsvorming en afzet omvatten. Ten gevolge van de verbetering van de situatie op de wereldmarkt werd in 1949 een begin gemaakt met het afschaffen van talrijke maatregelen welke met de voedselschaarste samenhangen. Er kwam een verandering in de landbouwpolitiek, welke de boer meer vrijheid gaf en de relatie tussen wereldmarktprijzen en binnenlandse prijzen van landbouwproducten ten dele herstelde.

Akkerbouwproducten

In de oogstjaren 1947/'48 en 1948/'49 waren voor de meeste akkerbouwproducten richtprijzen van kracht, welke door de inleveringsplicht voor vele producten het karakter van vaste prijzen aannamen. Voor consumptieaardappelen bestonden in 1947 alleen maximum-consumentenprijzen. Het te hoog oplopen van de kleinhandelsprijzen noopte evenwel in November 1947 tot het vaststellen van telersprijzen. Voor oogst 1948 zijn zowel de telersprijzen als de consumentenprijzen vrijgegeven. De lage prijzen ten gevolge van de zeer grote oogst waren voor de Overheid aanleiding tot het nemen van maatregelen ter ondersteuning van de prijs. Voor oogst 1949 bleef de prijsvorming vrij, maar voor oogst 1950 werden maximum-consumentenprijzen vastgesteld. Bovendien werd per 1 Januari 1951 de prijsvorming van kleiaardappelen in alle stadia van de afzet geregeld.

In 1949 zijn basisprijzen vastgesteld voor suiker (gegarandeerde vaste prijs) en aardappelmeel (gegarandeerde minimumprijs). Deze zijn tevens basis voor de prijsvorming van suikerbieten en fabrieksaardappelen. Voor tarwe en koolzaad bleef het oude stelsel van richtprijzen van kracht. De prijsvorming van voedergranen is, te beginnen met oogst 1949, vrijgelaten en vindt zijn steun in de basisprijzen van de veredelingsproductie van de veehouderij en in de regelingen aan de grens t.a.v. importgranen. Na deze vrijlating zijn de prijzen van de voedergranen snel opgelopen. Hierdoor kwam de teelt van tarwe in gevaar, hetgeen een koppelingsregeling voor de granen noodzakelijk maakte (zie blz. 60). De prijs van peulvruchten is geheel vrijgelaten.

Bij de consumptieaardappelen kan de afzet als veevoeder worden gezien als een bodem in de markt. Daar op deze wijze slechts weinig steun wordt ondervonden, is men voor consumptie- en pootaardappelen overgegaan tot fondsvorming door de bedrijfsgenoten.

Veehouderijproducten

Tot November 1949 was een vast prijzenschema voor slachtrunderen en -schapen van kracht. De prijs was een vaste prijs, welke in een classificatieregeling was vastgelegd. Nadien is de prijsvorming vrijgelaten. De prijzen voor varkensvlees worden beïnvloed door garantieprijzen voor baconvarkens, waarvan de bacon in het kader van de centrale export naar Engeland tegen deze prijs door het vee- en vleesaankoopbureau wordt overgenomen.

Voor de melk is steeds een basisprijs per kg melk met een bepaald vetgehalte van kracht geweest. Tot April 1949 werd getracht aan alle veehouders een gelijke prijs te doen uitkeren, ongeacht de bestemming van de melk. De melkprijs kreeg hierdoor het karakter van een vaste prijs. Na April 1949 is dit veranderd en kunnen de prijzen van de producten welke uit de melk worden bereid ook in de melkprijs tot uiting komen. De melkprijs vindt zijn steun in de prijzen waartegen boter, kaas en ondermelkpoeder bij het In- en Verkoopbureau voor Zuivelproducten kunnen worden aangeboden. Voor de consumptiemelk is nog steeds een vastgestelde prijs van kracht.

Tot Februari 1949 golden voor de eieren richtprijzen voor het binnenlandse verbruik. De export was gecontingenteerd. Daarna is de prijsvorming in het binnenland vrijgelaten. Er is voor dit product derhalve geen basisprijs van kracht. De prijs steunde aanvankelijk op de centrale export naar Engeland. Na het vervallen van het contract met Engeland is de eierprijs dus geheel afhankelijk geworden van de zich voordoende exportmogelijkheden.

III. SAMENVATTING VAN DE UITKOMSTEN VAN HET GEHELE BEDRIJF

§ 6. HET NETTO-OVERSCHOT EN HET ARBEIDSINKOMEN

Volgens tabel 3 vertonen de bedrijfsuitkomsten een grote spreiding. In deze paragraaf worden slechts de verschillen tussen de bedrijfstypen behandeld. Daarnaast bestaan binnen de bedrijfstypen verschillen tussen de gebieden en de jaren, welke bij de analyse van de resultaten op blz. 15 ter sprake zullen komen.

Het jaar 1947/48 was voor de veehouderij veel ongunstiger dan voor de akkerbouw. De akkerbouwgebieden kwamen aanzienlijk beter uit dan de Friese weidestroken, waar de resultaten nog het best waren. Als oorzaken van dit verschil kunnen worden genoemd: het weer, dat voor de weide- en voederbouw ongunstiger was dan voor de akkerbouw; de relatief lage prijzen voor zuivelproducten en het feit dat de veestapel nog niet de normale omvang had bereikt.

Het volgende jaar was daarentegen voor de veehouderij veel gunstiger dan voor de akkerbouw. Alleen de Noordelijke Bouwstreek lag op het peil van de weidestroken; de andere akkerbouwgebieden lagen daar ver beneden. De melkproductie was aanzienlijk groter dan in het voorafgaande jaar en de melkprijs zeer gunstig.

Het jaar 1949/50 bracht voor beide bedrijfstypen zeer goede uitkomsten, zij het dat de akkerbouw iets beter uitkwam dan de veehouderij. Voor beide was 1949/50 qua opbrengst in natura een topjaar, met tevens zeer goede prijzen. In 1950/51 waren de resultaten van de akkerbouw gemiddeld aanmerkelijk beter dan van de veehouderij. De daling ten opzichte van het vorige jaar was bij de weidebedrijven het gevolg van de lagere melkprijs en de grote kostenstijging. Bij de akkerbouwbedrijven waren de opbrengsten in natura over de gehele lijn lager; daarentegen was de prijs van de meeste producten hoger. Het netto-overschot was dientengevolge in enkele gebieden zelfs iets hoger dan in 1949/50, in andere echter lager.

TABEL 3

NETTO-OVERSCHOT EN ARBEIDSINKOMEN

	Netto-overschot in gld./ha				Arbeidsinkomen in gld./ha (voor pluimveebedrijven in gld./100 hennen)			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
WEIDEBEDRIJVEN								
<i>Friesland</i>								
Klei	80	375	395	285	365	690	760	685
Klei op veen	325	215	.	.	630	580
Veen	75	295	310	100	360	605	660	515
<i>Noordholland</i>								
Klei	380	290	.	.	855	775
Veen	210	115	.	.	630	545
<i>Zuidholland</i>								
Cons.-melkgebied	- 15 ¹⁾	325	270	115	330 ¹⁾	685	665	570
Gebied zelfkazers	- 10	310	330	40	370	735	810	565
AKKERBOUWBEDRIJVEN								
<i>N. Zeekleigebied</i>								
Noordelijke Bouwstreek	235	340	390	260
Oldambt	50	195	315	265
<i>Z.W. Zeekleigebied</i>								
Overwegend akkerb. bedr.	190	125	485	500
Gemengde bedrijven	135	145	405	385
<i>Dalgrond</i>								
Veenkoloniën	325	280	325	390
GEMENGDE BEDRIJVEN OP ZAND- GROND (7—15 HA)								
Friese Wouden	165	195	35	.	590	655	610
Overijsel	20	70	- 55	.	520	645	560
Oost-Noordbrabant	80	130	135	.	530	615	675
Noord-Limburg	- 35	55	110	.	490	640	710
PLUIMVEEBEDRIJVEN ²⁾					959	772	851	546

Vergelijking van de weidebedrijven met de gemengde bedrijven op zandgrond leidt tot de conclusie, dat zowel het netto-overschot als het arbeidsinkomen van eerstgenoemde veel hoger liggen. Om eerdergenoemde reden vormt het arbeidsinkomen de best vergelijkbare maatstaf. Dit lag in 1948/'49 op de weidebedrijven \pm f 100 en in 1949/'50 \pm f 75 per ha hoger dan op de gemengde bedrijven, doch in 1950/'51 enige tientallen guldens lager.

De gemengde bedrijven zijn elk jaar in een naar verhouding gunstiger positie gekomen. Hierbij speelt het herstel van de veestapel — vooral ook de uitbreiding van de varkenshouderij — een belangrijke rol. In 1950/'51 worden de goede bedrijfsuitkomsten van de gemengde bedrijven in het Zuiden van het land mede veroorzaakt door de gunstige resultaten van de verkoop van marktbaar gewassen, welke hier

¹⁾ Excl. nabetalings.

²⁾ Onderdeel van gemengde bedrijven.

belangrijk is. Niettemin is ook in 1950/'51 het netto-overschot van de gemengde bedrijven nog aanzienlijk lager dan dat van de weidebedrijven. Dit bevestigt het feit, dat op de gemiddeld kleine bedrijven op de zandgronden meer arbeid per ha wordt aangewend. De beloning per eenheid arbeid is hier geringer dan op de weidebedrijven, waar de arbeid in het algemeen schaarser is en meer economisch kan worden benut.

IV. ANALYSE VAN DE UITKOMSTEN VAN HET GEHELE BEDRIJF

§ 7. WEIDEBEDRIJVEN

1. De opbrengsten

De voortgebrachte hoeveelheden. In de tabellen 4 t/m 6 wordt een overzicht gegeven van de melkproductie (uitgedrukt per koe en per ha), het vetgehalte en de melkveebezetting (per ha). Het zou gewenst zijn ook een beeld te geven van de hoeveelheid in natura ten aanzien van de post omzet en aanwas van het rundvee. Voorlopig is dit echter niet mogelijk.

TABEL 4 MELKPRODUCTIE PER KOE

Gebied	kg				Verhoudingsgetallen				Vetgehalte (%)			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND												
Klei	4000	4400	4400	4300	93	102	102	100	3,88	3,97	4,02	4,05
Klei op veen	4200	4000	.	.	105	100	.	.	3,93	3,93
Veen	3650	3950	4000	3850	95	103	104	100	3,77	3,87	3,88	3,89
NOORDHOLLAND												
Klei	4550	4450	.	.	102	100	.	.	3,79	3,80
Veen	3900	3750	.	.	104	100	.	.	3,66	3,63
ZUIDHOLLAND												
Consumptie-melkgebied	3300	3750	3950	3800	87	99	104	100	3,36	3,51	3,55	3,54
Gebied zelfkazers	3150	3650	3800	3600	88	102	106	100	3,41	3,52	3,51	3,52

TABEL 5 MELKPRODUCTIE PER HA GRASLAND + VOEDERGEWASSEN

Gebied	kg				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND								
Klei	3400	4150	4600	4850	70	86	95	100
Klei op veen	4300	4400	.	.	98	100
Veen	3350	3950	4400	4450	75	89	99	100
NOORDHOLLAND								
Klei	5400	5550	.	.	97	100
Veen	4800	4800	.	.	100	100
ZUIDHOLLAND								
Consumptie-melkgebied	4400	5500	6350	6250	71	89	102	100
Gebied zelfkazers	3900	4850	5700	5450	72	89	105	100

TABEL 6 AANTAL MELKKOEIEN PER HA GRASLAND + VOEDERGEWASSEN

Gebied	Stuks				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND								
Klei	0,85	0,94	1,05	1,13	75	83	93	100
Klei op veen	1,03	1,10	.	.	94	100
Veen	0,92	1,00	1,10	1,16	79	86	95	100
NOORDHOLLAND								
Klei	1,19	1,24	.	.	96	100
Veen	1,23	1,27	.	.	97	100
ZUIDHOLLAND								
Consumptie-melkgebied	1,33	1,47	1,62	1,64	81	90	99	100
Gebied zelfkazers	1,24	1,33	1,49	1,50	83	89	99	100

In Zuidholland is de varkenshouderij vooral in de laatste jaren weer een belangrijk onderdeel van het bedrijf. Gemiddeld waren daar op de bedrijven de volgende aantallen varkens aanwezig:

TABEL 7 AANTAL VARKENS PER BEDRIJF IN ZUIDHOLLAND

Gebied	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Consumptie-melkgebied	4,4	7,2	10,5	16,7
Gebied zelfkazers	8,2	17,5	35,0	49,4

De verkregen prijzen. Het verloop van de door de veehouders ontvangen melkprijs is als volgt geweest:

TABEL 8 DOOR VEEHOUDERS ONTVANGEN MELKPRIJS

Gebied	Per 100 kg melk in gld.				Per 3½ kg melkvet							
					In gld.				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND												
Klei	20,21	23,42	23,41	21,47	18,23	20,65	20,38	18,55	98	111	110	100
Klei op veen	22,84	20,75	.	.	20,34	18,48	.	.	110	100
Veen	19,55	23,00	22,43	20,48	18,15	20,80	20,23	18,43	98	113	110	100
NOORDHOLLAND												
Klei	21,52	20,34	.	.	19,87	18,73	.	.	106	100
Veen	19,94	19,19	.	.	19,07	18,50	.	.	103	100
ZUIDHOLLAND												
Consumptie-melkgebied	17,15	19,83	19,33	18,66	17,86	19,77	19,06	18,45	97	107	103	100
Gebied zelfkazers	19,16	21,96	21,97	20,44	19,67	21,84	21,91	20,32	97	107	108	100

1) Exclusief nabetalingen.

In Zuidholland en Utrecht wordt nog veel kaas gemaakt op de boerderijen. Het is daarom van belang na te gaan welke invloed dit op de ontvangen melkprijs heeft gehad. Het L.E.I. beschikt hiertoe alleen over gegevens van een voldoende groot aantal bedrijven in de Krimpenerwaard. Door deze bedrijven werden in de laatste jaren onderstaande prijzen voor de kaas ontvangen.

TABEL 9

KAASPRIJZEN IN DE KRIMPENERWAARD

Boekjaar	Marktprijs gld./kg	Heffing gld./kg	Toeslag gld./kg	Ontvangen prijzen	
				In guldens per kg	In verhoudings- getallen
1947/'48	1,84	93
1948/'49	1,73	—	0,36	2,09	106
1949/'50	1,97	—	0,25	2,22	112
1950/'51	2,17	0,19	—	1,98	100

De heffingen en toeslagen vloeien voort uit de prijzenpolitiek van de Overheid. De melkprijs welke verkregen is uit de kaasbereiding ligt niet veel hoger dan de ontvangen prijs van consumptiemelk. Dit blijkt uit tabel 10, waarin de melkprijs, ontvangen door de bedrijven van het consumptie-melkgebied in Zuidholland, wordt vergeleken met de prijs per kg melk, verkregen met de verkoop van melk en kaas door bedrijven in de Krimpenerwaard. Voor dit laatste gebied is de opbrengstprijs berekend door de bruto-opbrengst van melk + kaas + wei + weiboter te verminderen met de verwerkingskosten (inclusief het loon) van melk tot kaas.

TABEL 10 OPBRENGSTPRIJS (IN GLD.) PER 100 KG MELEK MET 3½ % VET ¹⁾

Boek- jaar	Consumptie- melkgebied Zuidholland	Gebied zelfkazers Zuidholland
1947/'48	18,00	18,30
1948/'49	20,10	20,20
1949/'50	19,20	20,10
1950/'51	18,20	18,40

Doordat de Overheid steeds getracht heeft door daartoe geschikte maatregelen een prijsnivellering te bewerkstelligen, zijn de verschillen tussen de beide in tabel 10 genoemde series prijzen niet groot. Het verwerken tot kaas blijkt alleen in 1949/'50 zeer rendabel te zijn geweest.

Hierbij dient evenwel te worden opgemerkt, dat het kaasmaken steeds heeft bijgedragen tot het vergroten van het gezinsinkomen. Het bijproduct wei is tegen marktprijs in rekening gebracht.

In de varkenshouderij ligt deze waarde echter vermoedelijk hoger, zodat bovenstaande cijfers een iets te ongunstig beeld geven van de voordelen van de kaasbereiding.

De prijzen van het rundvee zijn in 1949 vrijgelaten en vertonen nadien een sterke stijging. De L.E.I.-statistiek geeft van het verloop der prijzen gemiddeld over het gehele land het navolgende beeld te zien.

¹⁾ De hier gegeven prijzen hebben betrekking op een beperkt aantal bedrijven en komen daardoor niet geheel overeen met de prijzen in tabel 8.

TABEL 11

RUNDVEEPRIJZEN (VERHOUDINGSGETALLEN)

Boek- jaar	Gemiddelde van gebruiksvee en slachtvee	Gebruiksvee (vers af- gekalfde en hoogdrachtige koeien 3e kalf)	Slachtvee (geslacht gewicht, kwaliteit A)
1947/'48	61	64	68
1948/'49	72	77	68
1949/'50	83	90	77
1950/'51	100	100	100

De prijs van varkensvlees was van 27 October 1947 tot 21 November 1949 door de Overheid vastgesteld op f 2,05 per kg geslacht gewicht. Sinds November 1949 vormen de prijzen zich onder invloed van de door de Overheid vastgestelde garantie-prijzen voor bacon, waarbij de prijs voor slagersvarkens zich beweegt rond de bacon-prijs. De gemiddelde prijs in Zuidholland was van 1 April 1950—1 April 1951 f 2,01 per kg.

De opbrengsten in geld. Uit de kwantitatieve opbrengsten en de verkregen prijzen resulteren de bruto-opbrengsten in guldens. Deze zijn vermeld in tabel 12, n.l. de opbrengsten van het gehele bedrijf, uitgedrukt per ha cultuurgrond, en in tabel 13, n.l. de opbrengsten van de veehouderij, uitgedrukt per ha grasland + voedergewassen. De betekenis van de post omzet en aanwas ten opzichte van de totale bruto-opbrengst van de rundveehouderij is te beoordelen door vergelijking van tabel 14 en tabel 12.

TABEL 12

BRUTO-OPBRENGSTEN VAN HET GEHELE BEDRIJF

Gebied	In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND								
Klei	850	1210	1365	1395	61	87	98	100
Klei op veen	1230	1235	.	.	100	100
Veen	805	1145	1270	1275	63	90	100	100
NOORDHOLLAND								
Klei	1580	1680	.	.	94	100
Veen	1205	1250	.	.	96	100
ZUIDHOLLAND								
Consumptie-melkgebied	955	1345	1550	1660	58	81	93	100
Gebied zelfkazers	1035	1505	2020	2235	46	67	90	100

TABEL 13 BRUTO-OPBRENGST VAN DE RUNDVEEHOUDERIJ¹⁾ PER HAGRASLAND + VOEDERGEWASSEN

Gebied	In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND								
Klei	875	1235	1385	1395	63	89	99	100
Klei op veen	1250	1235	.	.	101	100
Veen	820	1135	1230	1200	68	95	103	100
NOORDHOLLAND								
Klei	1460	1510	.	.	97	100
Veen	1175	1175	.	.	100	100
ZUIDHOLLAND								
Consumptie-melkgebied	895	1270	1430	1415	63	90	101	100
Gebied zelfkazers	855	1235	1460	1345	64	92	109	100

¹⁾ Waaronder ook schapen en paarden.

TABEL 14 OMZET EN AANWAS RUNDVEE PER HA GRASLAND + VOEDERGEWASSEN

Gebied	In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND								
Klei	159	216	268	319	50	68	84	100
Klei op veen	239	292	.	.	82	100
Veen	130	186	220	273	48	68	81	100
NOORDHOLLAND								
Klei	244	315	.	.	77	100
Veen	177	206	.	.	86	100
ZUIDHOLLAND								
Consumptie-melkgebied	96	120	163	207	46	58	79	100
Gebied zelfkazers	88	140	197	224	39	63	88	100

Aan de hand van hetgeen in het voorgaande is vermeld over de voortgebrachte hoeveelheden en de verkregen prijzen, kan nu een beoordeling worden gegeven van de geldopbrengsten.

De bruto-opbrengsten van de rundveehouderij lagen in 1950/'51 ongeveer op hetzelfde peil als in 1949/'50, uitgezonderd het gebied van de zelfkazers, waar het laatstgenoemde jaar aanzienlijk betere resultaten gaf. De oorzaken zijn de volgende.

De productie per koe was in 1950/'51 bij een 4% hogere veebezetting per ha bijna 4% lager dan in 1949/'50; de ongunstige voederpositie komt hierin tot uiting. Op te merken valt, dat de teruggang in de veengebieden sterker is dan op de klei. De veebezetting nam echter iets toe; in Friesland met 8%, in het kleigebied en veengebied van Noordholland met 4% resp. 3% en in Zuidholland met slechts 1%. Als gevolg hiervan was de melkproductie, uitgedrukt per ha, in Friesland en Noordholland in 1950/'51 gemiddeld ca 2% hoger en in Zuidholland 3 à 4% lager dan in 1949/'50.

De melkprijs (herleid tot 3½ % vet) lag in 1950/'51 voor alle gebieden gemiddeld 1⅓ ct ofwel 6½ % lager. Deze daling was het sterkst in Friesland, nl. 9 %, en varieerde in Noord- en Zuidholland van 3 tot 7 %.

Deze verhoudingen ten aanzien van hoeveelheid melk en melkprijs in 1950/'51 zouden dan ook tot een lagere totale bruto-opbrengst van het rundvee hebben geleid, als niet de vleesprijs aanzienlijk was gestegen, nl. van f 1,91 tot f 2,48 per kg.

In 1948/'49 was de bruto-opbrengst geringer, hoofdzakelijk ten gevolge van de geringere veebezetting per ha. De productie per koe bereikte toen een vrij hoog niveau en de prijs van de melk was gunstig te noemen.

1947/'48 was een zeer ongunstig jaar. De productie was gering door de grote droogte en de nog beperkte veestapel, terwijl het prijsniveau veel lager lag dan in de daaropvolgende jaren. Een en ander wordt duidelijk weerspiegeld in de verhoudingsgetallen welke in de tabellen zijn opgenomen.

Het verloop van de bruto-opbrengsten van het gehele bedrijf geeft een overeenkomstig beeld te zien, voor zover de nevenbedrijven van weinig betekenis zijn. Voor Zuidholland, vooral in het gebied der zelfkazers, komt de betekenis van de varkenshouderij en met name de uitbreiding van deze bedrijfstak, duidelijk tot uiting in een ander verloop der bruto-opbrengsten, zoals ook blijkt uit de verhoudingsgetallen.

2. De kosten

Het prijspeil. Het verloop van de prijzen, uitgedrukt in verhoudingsgetallen van de belangrijkste kostenbestanddelen, is als volgt geweest:

TABEL 15 PRIJSVERLOOP VAN KOSTENELEMENTEN (VERHOUDINGSGETALLEN)¹⁾

	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Gezamenlijke kostenelementen	85	86	93	100
waarvan:				
Lonen	80	85	93	100
Krachtvoer	80	84	87	100
Melkproducten	97	109	107	100
Kunstmest	92	92	98	100
Pacht	87	89	96	100

Bovengenoemde cijfers zijn gemiddelden voor de hier beschreven weidegebieden. De verhoudingsgetallen van de totale kosten zijn in de afzonderlijke gebieden vrijwel gelijk en worden daarom niet vermeld.

Het ruwvoer vertoont grotere prijschommelingen dan de andere kostenelementen, zowel in de diverse jaren als tussen de verschillende gebieden.

TABEL 16 PRIJSVERLOOP VAN RUWVOEDER (VERHOUDINGSGETALLEN)

Gebied	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friesland	110	77	87	100
Noordholland	100	69	78	100
Zuidholland				
Consumptie-melkgebied	89	79	83	100
Gebied zelfkazers	113	71	80	100

In 1947/'48 waren de ruwvoederprijzen zeer hoog ten gevolge van de droge zomer. Het consumptie-melkgebied in Zuidholland vormt hierop een uitzondering, omdat daar veel afvalproducten van de industrie als ruwvoer worden gebruikt, terwijl de aankoop reeds vroeg in de stalperiode plaats vindt. De prijsvorming van deze producten wordt in veel geringere mate beïnvloed door de groei-omstandigheden in een bepaald jaar, dan bij andere ruwvoerders het geval is.

In 1950/'51 was het de lange stalperiode waardoor een grote vraag ontstond en de prijzen opliepen. In dat jaar was bovendien het gehele prijsniveau gestegen, ook dat van andere voedermiddelen.

Het verloop van de werkelijke kosten. De ontwikkeling van de totale kosten van het gehele bedrijf en van de kosten der rundveehouderij zijn samengevat in de tabellen 17 en 18.

¹⁾ De getallen zijn berekend uit gegevens van de afdeling Statistiek van het L.E.I.

TABEL 17 TOTALE KOSTEN (VAN HET GEHELE BEDRIJF) PER HA CULTUURGROND

Gebied	In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND								
Klei	770	835	970	1105	70	76	88	100
Klei op veen	905	1020	.	.	89	100
Veen	730	850	980	1175	62	72	83	100
NOORDHOLLAND								
Klei	1200	1390	.	.	86	100
Veen	995	1140	.	.	87	100
ZUIDHOLLAND								
Consumptie-melkgebied	970	1020	1280	1545	63	66	83	100
Gebied zelfkazers	1085	1195	1690	2185	50	55	77	100

TABEL 18 KOSTEN VAN DE RUNDVEEHOUDERIJ ¹⁾ PER HA GRASLAND + VOEDERGEWASSEN

Gebied	In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND								
Klei	800	865	990	1105	72	78	90	100
Klei op veen	925	1020	.	.	91	100
Veen	745	840	950	1095	68	77	87	100
NOORDHOLLAND								
Klei	1115	1240	.	.	90	100
Veen	975	1075	.	.	91	100
ZUIDHOLLAND								
Consumptie-melkgebied	950	985	1180	1335	71	74	88	100
Gebied zelfkazers	895	1010	1205	1420	63	71	85	100

Vergelijking van de verhoudingscijfers van tabel 15 met die van tabel 18 leert, dat de werkelijke kosten per ha grasland + voedergewassen sterker zijn gestegen dan de prijzen. Dit is te verklaren uit de toeneming van de productie per ha, welke op zichzelf het gevolg is geweest van de uitbreiding van de gedurende de oorlog ingekrompen rundveestapel en het intensiever geworden graslandgebruik. Naar hoeveelheid in natura zijn de kosten dientengevolge groter geworden.

Nog sterker blijkt deze ontwikkelingsgang, wanneer men de kosten van het gehele bedrijf beziet (tabel 17) omdat hierbij ook het herstel van de varkenshouderij en de kaasbereiding een rol heeft gespeeld. Dit geldt dus in het bijzonder voor Zuid-holland.

3. Het netto-overschot en het arbeidsinkomen

De rentabiliteit van het gehele bedrijf en van de rundveehouderij kunnen worden beoordeeld aan het netto-overschot per ha. Om eerdergenoemde reden (zie blz. 9) wordt tevens het arbeidsinkomen per ha gegeven.

¹⁾ Waaronder ook schapen en paarden.

TABEL 19 NETTO-OVERSCHOT EN ARBEIDSINKOMEN (VAN HET GEHELE BEDRIJF)
PER HA CULTUURGROND

Gebied	Netto-overschot in gld. per ha				Arbeidsinkomen							
					In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND												
Klei	80	375	395	285	365	690	760	685	53	101	111	100
Klei op veen	325	215	.	.	630	580	.	.	109	100
Veen	75	295	310	100	360	605	660	515	68	117	128	100
NOORDHOLLAND												
Klei	380	290	.	.	855	775	.	.	110	100
Veen	210	115	.	.	630	545	.	.	116	100
ZUIDHOLLAND												
Consumptie-melkgebied	-15	325	270	115	330	685	665	570	58	119	116	100
Gebied zelfkazers . . .	-10	310	330	40	370	735	810	565	65	130	143	100

De verschillen in bedrijfsresultaat tussen de gebieden lopen van jaar tot jaar nogal uiteen. Dit is begrijpelijk als men bedenkt, dat de resultaten sterk worden beïnvloed door verschillen in bedrijfsvoering, weersomstandigheden enz. tussen deze gebieden. Behalve in het jaar 1947/'48 zijn de kleibedrijven echter aanmerkelijk beter dan de veenbedrijven in dezelfde provincie.

TABEL 20 NETTO-OVERSCHOT EN ARBEIDSINKOMEN VAN DE RUNDVEEHOUDERIJ ¹⁾
PER HA GRASLAND + VOEDERGEWASSEN

Gebied	Netto-overschot in gld. per ha				Arbeidsinkomen							
					In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
FRIESLAND												
Klei	75	370	395	290	355	685	755	680	52	101	111	100
Klei op veen	325	215	.	.	630	575	.	.	110	100
Veen	75	290	280	105	345	595	645	505	68	118	128	100
NOORDHOLLAND												
Klei	345	270	.	.	810	735	.	.	110	100
Veen	200	100	.	.	620	520	.	.	119	100
ZUIDHOLLAND												
Consumptie-melkgebied	-55	285	250	80	284	630	630	515	55	122	122	100
Gebied zelfkazers . . .	-40	225	255	-75	320	630	695	395	81	159	176	100

¹⁾ Waaronder ook schapen en paarden.

Bij vergelijking van de tabellen 19 en 20 blijkt, dat de overeenkomstige Friese gebieden in beide gevallen praktisch gelijk uitkomen. In de overige gebieden zijn wel verschillen waar te nemen. Deze hangen o.a. samen met de omvang van de varkenshouderij. Vooral in Zuidholland is laatstgenoemde teelt van belang, naast de rundveehouderij.

Voor de rundveehouderij zijn de totale kosten vanaf 1947/'48 voortdurend gestegen. De opbrengsten stegen in het jaar 1948/'49 sterker dan de kosten, waaruit een groter netto-overschot resulteerde. In 1949/'50 waren de respectieve stijgingen ongeveer in evenwicht; in 1950/'51 bleven de stijgingen van de opbrengsten echter bij die van de kosten ten achter. De sterke daling van het netto-overschot in 1950/'51 wordt veroorzaakt door de samenwerking van enkele factoren. De melkprijs daalde, terwijl het algemene prijsniveau een stijging vertoonde. Ten gevolge van de ongunstige weersomstandigheden was de melkproductie per koe lager en waren de voederkosten hoger dan in het voorgaande jaar. In de veengebieden van Friesland en Zuidholland daalden de opbrengsten het sterkst, terwijl de kosten er het meest stegen. Daarenboven profiteerde Zuidholland door zijn bedrijfsvoering het minst van de stijging van de vleesprijs.

De rentabiliteit van de varkenshouderij kan het best worden weergegeven door de opbrengsten per f 100 voer. Is dit cijfer 100, dan leveren de varkens dus geen enkele vergoeding op voor arbeid, huisvesting, rente, risico enz. Voor de mesterij kan als norm worden aangehouden, dat eerst bij een cijfer boven 115 van enige winst sprake is. Is de varkenshouderij echter in hoofdzaak gericht op fokkerij voor de verkoop, dan moet dit cijfer op 130 worden gesteld.

TABEL 21 OPBRENGSTEN VAN DE VARKENSHOUDERIJ (IN GLD.)
PER 100 GLD. VOEDERKOSTEN

Gebied	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
NOORDHOLLAND				
Klei	139	129
Veen	135	135
ZUIDHOLLAND				
Consumptie-melkgebied	186	171	140	125
Gebied zelfkazers	148	158	128	126

Na 1948/'49 is de rentabiliteit achteruit gelopen en in 1950/'51 zelfs in gevaar gekomen, ten gevolge van het achterblijven van de vleesprijzen bij de prijs van het varkensvoer.

§ 8. AKKERBOUWBEDRIJVEN

1. De opbrengsten

De voortgebrachte hoeveelheden. Van een aantal der voornaamste gewassen zijn de opbrengsten in kg/ha in tabel 22 opgenomen.

Gebied/Product	Hoeveelheid in kg per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
<i>Noordelijke Bouwstreek</i>								
Tarwe	3 280	4 260	4 620	3 330	98	128	139	100
Gerst	3 800	3 450	3 990	3 680	103	94	108	100
Haver	3 890	4 640	5 380	4 180	93	111	129	100
Groene erwten	2 780	2 760	3 280	2 980	93	93	110	100
Veldbonen	2 240	1 990	3 220	2 100	107	95	153	100
Koolzaad	—	2 850	2 870	1 570	—	182	183	100
Vlas (gerepeld)	5 260	5 930	7 090	5 270	100	113	134	100
Suikerbietenzaad	3 670	3 260	2 540	2 420	152	135	105	100
Suikerbieten	45 040	41 000	39 590	38 500	117	106	103	100
<i>Oldambt</i>								
Tarwe	3 440	3 840	4 410	3 170	109	121	139	100
Gerst	4 010	3 060	4 370	3 700	108	83	118	100
Haver	3 760	4 500	4 930	4 130	91	109	119	100
Rogge	2 840	2 870	3 230	2 670	106	107	121	100
Groene erwten	2 220	2 370	3 500	2 550	87	93	137	100
Karwijzaad	1 360	1 860	1 770	1 270	107	146	139	100
Suikerbietenzaad	3 280	3 350	3 940	3 060	107	109	129	100
Suikerbieten	38 900	38 600	37 000	39 000	95	99	95	100
<i>Z.-Westelijk Zeekleigebied¹⁾</i>								
Tarwe	3 060	3 830	5 150	4 140	74	93	124	100
Haver	3 310	3 200	4 630	4 120	80	78	112	100
Gerst	3 970	3 150	4 960	4 380	91	72	113	100
Groene erwten en schokkers	2 760	2 380	4 040	4 010	69	59	101	100
Bruine bonen	2 170	1 810	2 345	3 370	64	54	70	100
Witte bonen	2 130	1 350	1 655	2 000	107	68	83	100
Koolzaad	—	2 270	2 260	1 490	—	153	153	100
Vlas (ongerepeld)	7 370	8 890	10 550	8 285	89	107	127	100
Blauwmaanzaad	770	670	1 240	1 080	71	62	115	100
Suikerbieten	37 300	45 000	56 500	49 600	75	91	114	100
Aardappelen ²⁾	23 100	23 700	21 700	27 400	84	86	79	100
<i>Veenkoloniën</i>								
Rogge	2 410	2 970	3 930	3 090	78	96	127	100
Haver	3 220	3 750	4 360	3 880	83	97	112	100
Fabrieksaardappelen	35 310	33 500	37 000	34 400	103	97	108	100

De opbrengstschommelingen in de verschillende jaren worden in de eerste plaats veroorzaakt door de wisselende weersomstandigheden. Afgezien van bijzondere omstandigheden (kunstmesttekort) zijn binnen een kort tijdsbestek van 4 jaren andere invloeden, zoals verandering van het rassensortiment, verbeterde cultuurmethoden enz., van minder belang.

Daar de weersomstandigheden in een bepaald jaar voor de verschillende gebieden sterk uiteen kunnen lopen en voor de afzonderlijke gewassen meer of minder gunstig kunnen zijn, vloeien hieruit verschillen tussen de gewassen per gebied en tussen de

¹⁾ Groep: overwegend akkerbouwbedrijven.

²⁾ Consumptie- en pootaardappelen.

gebieden onderling voort. In het kader van dit verslag kan op deze verschillen niet uitvoerig worden ingegaan en wordt slechts volstaan met het maken van enkele opmerkingen.

In 1949 waren in alle gebieden de opbrengsten zeer hoog. Het daaropvolgende jaar bracht een grote terugslag, welke het geringst was in het Zuidwestelijk Zeekleigebied, waar 1950 een gunstig jaar was. De opbrengsten in de jaren 1947 en 1948 blijven hierbij verre ten achter. Op de Noordelijke klei was het productieniveau in 1950 vrijwel gelijk aan dat in 1947, terwijl 1948 gunstig was, vooral in de Noordelijke Bouwstreek. In de Veenkoloniën lagen de opbrengsten in 1947, 1948 en 1950 ongeveer op hetzelfde niveau. De slechte graanoogst in 1947 werd gecompenseerd door de goede opbrengst van aardappelen, waarvan het areaal pootgoed in dat jaar bijzonder groot was.

Om de voortgebrachte hoeveelheden per ha van de voornaamste producten gezamenlijk per jaar en per gebied gemakkelijk te kunnen beoordelen, zijn de indexcijfers der afzonderlijke producten gemiddeld en derhalve uitgedrukt in één getal. Dit gemiddelde is berekend door de afzonderlijke producten te wegen met het aandeel van elk in het bouwplan. Ten einde de invloed van veranderingen in het bouwplan uit te schakelen, is hierbij uitgegaan van een voor elk jaar constant gehouden bouwplan.

TABEL 23 HET VERLOOP VAN DE GEMIDDELDE OOGST VAN DE BELANGRIJKSTE PRODUCTEN (VERHOUDINGSGETALLEN)

Gebied	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Noordelijke Bouwstreek	104	122	131	100
Oldambt	102	110	129	100
Z.W. Zeekleigebied	80	84	110	100
Veenkoloniën	92	97	115	100

Het bouwplan, dat van belang is bij beoordeling van verschillen tussen de gebieden, is beknopt samengevat in tabel 24.

TABEL 24 BOUWPLAN 1950/'51

Gewas	Oppervlakte per gewas in procenten van de oppervlakte cultuurgrond			
	Noordelijke Bouwstreek	Oldambt	Z.-Westelijk Zeekleigebied ¹⁾	Veenkoloniën
Granen	44	48	32	41
Peulvruchten	6	8	7	—
Handelszaden	14	18	9	3
Vlas	6	—	5	—
Aardappelen	3	—	12	43
Suikerbieten	8	3	17	4
Overige gewassen	12	16	6	1
Grasland	7	7	12	8

¹⁾ Groep: overwegend akkerbouwbedrijven.

De verkregen prijzen. De voor de producten verkregen prijzen in guldens per 100 kg of per ton en in verhoudingsgetallen zijn vermeld in tabel 25. Dit zijn de prijzen welke door de bedrijven bij verkoop van de producten gemiddeld zijn ontvangen en welke zowel consumptie- als zaaiqualiteit betreffen.

TABEL 25

PRIJZEN VAN AKKERBOUWPRODUCTEN

Gebied/Product	In gld. per 100 kg				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
<i>Noordelijke Bouwstreek</i>								
Tarwe	21,20	20,80	22,10	22,45	94	92	98	100
Gerst	19,90	20,40	24,95	30,40	65	67	82	100
Haver	19,90	19,—	24,80	31,20	64	61	79	100
Groene erwten	29,70	37,60	36,60	39,—	76	96	94	100
Vlas (lijnzaad)	68,—	58,90	59,10	120,—	57	49	49	100
Vlas (gerepeld)	22,60	23,70	20,90	30,45	74	78	69	100
Suikerbietenzaad	66,50	64,40	66,70	70,80	94	91	94	100
Suikerbieten (per ton)	38,30	36,80	38,20	38,40	100	96	99	100
<i>Oldambt</i>								
Tarwe	20,85	20,55	22,—	22,80	91	90	96	100
Gerst	19,90	19,65	23,70	29,70	67	66	80	100
Haver	17,95	18,15	23,25	27,90	64	65	83	100
Groene erwten	29,20	37,60	41,35	38,90	75	97	106	100
Rogge	20,55	20,55	21,80	27,10	76	76	80	100
Karwijzaad	67,30	81,45	78,20	108,50	62	75	72	100
Bietenzaad	65,60	64,10	64,20	70,40	93	91	91	100
Suikerbieten (per ton)	38,50	36,70	38,60	40,90	94	90	94	100
<i>Z.-Westelijk Zeekleigebied</i>								
Tarwe	21,60	21,30	22,15	22,55	96	95	98	100
Zomergerst	21,55	21,20	25,60	28,95	74	73	88	100
Haver	18,10	18,60	23,20	30,60	59	61	76	100
Groene erwten	31,90	34,80	37,80	40,75	78	85	93	100
Blauwmaanzaad	74,60	78,75	90,—	128,40	58	63	70	100
Vlas (ongerepeld)	16,35	16,60	15,65	24,05	68	69	65	100
Aardappelen	7,40	5,40	7,35	8,85	83	61	83	100
Suikerbieten (per ton)	38,20 ¹⁾	37,70 ¹⁾	38,10 ²⁾	42,80	89	88	89	100
<i>Veenkoloniën</i>								
Haver	21,55	18,80	23,70	31,80	68	59	75	100
Rogge	23,30	20,90	22,—	26,90	86	78	82	100
Fabriksaardappelen	5,60	5,—	4,70	5,50	102	90	85	100

De producten tarwe en suikerbieten, waarvan de prijs wordt beheerst door de Overheid, onderscheiden zich van de overige producten door hun stabiele prijspeil. Haver, gerst en rogge zijn na het vrijlaten van de prijzen snel in prijs gestegen onder invloed van de grote binnenlandse vraag naar voedergranen. De handelsgewassen vlas, karwij en blauwmaanzaad vertonen typisch de invloed van de prijsstijging ten gevolge van de Koreaanse crisis. De moeilijkheden in de aardappelmeelindustrie worden weerspiegeld in de prijzen van de fabriksaardappelen in 1948 en 1949. Hetzelfde geldt voor de afzetmoeilijkheden welke zich in 1948 voordeden ten aanzien van consumptieaardappelen.

¹⁾ Prijzen ontleend aan voedselvoorzieningsbladen en rapporten.

²⁾ Prijzen getoetst aan voedselvoorzieningsbladen en rapporten.

In de kleigebieden is het prijsniveau van de gezamenlijke producten in 1947 en 1948 ongeveer gelijk; voor de Veenkoloniën is 1948 ongunstiger. Ook in 1949 blijven de Veenkoloniën bij de andere gebieden ten achter door de lage prijs van de fabrieks-aardappelen.

Het verloop van de prijzen der afzonderlijke producten is in de verschillende gebieden vrijwel gelijk. Voor een deel zullen de verschillen welke zich voordoen samenhangen met het feit, dat de cijfers gebaseerd zijn op een beperkt aantal waarnemingen. Daarnaast spelen natuurlijk ook de kwaliteit van het product en het tijdstip van verkoop een rol.

De prijzen van suikerbieten en vlas konden voor het Zuidwestelijk Zeekleigebied niet definitief worden vastgesteld, daar bij deze gewassen over verscheidene jaren nabetalingen plaats vinden, welke echter, voor zover niet bekend, zo nauwkeurig mogelijk zijn geschat.

Van het voornaamste bijproduct, het stro, was de prijsontwikkeling als volgt:

TABEL 26 STROPRIJZEN ¹⁾

Gebied	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Noordelijke Bouwstreek	30,—	32,50	15,—	43,—
Oldambt	30,—	32,50	15,—	43,10
Z.-Westelijk Zeekleigebied	18,30	30,—	13,80	30,20
Veenkoloniën	21,—	30,—	15,—	34,65

De opbrengsten in geld. Het verloop van de bruto-opbrengst is weergegeven in tabel 27.

TABEL 27 BRUTO-OPBRENGST PER HA CULTUURGROND

Gebied	In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Noordelijke Bouwstreek	1 035	1 235	1 350	1 270	81	97	106	100
Oldambt	750	970	1 145	1 145	66	85	100	100
Z.-Westelijk Zeekleigebied								
Overwegend akkerbouwbedr.	1 000	990	1 410	1 480	68	67	95	100
Gemengde bedrijven	965	1 015	1 375	1 410	68	72	98	100
Veenkoloniën	1 375	1 300	1 390	1 515	91	86	92	100

In alle gebieden is de bruto-geldopbrengst tot en met 1949/'50 toegenomen. In de Veenkoloniën en het Zuidwestelijk Zeekleigebied zet deze stijging zich in 1950 nog voort. Daar heeft de prijsstijging de opbrengstdaling dus overtroffen. Het omgekeerde deed zich in de Noordelijke kleistreken voor. Het jaar 1948 was voor de Noordelijke Bouwstreek gunstig door de goede opbrengsten (tarwe en suikerbieten) en voor het Zuidwestelijk Zeekleigebied zeer ongunstig door de lage opbrengsten van verschillende gewassen en de slechte aardappelprijs. In het droge jaar 1947 waren de uitkomsten in de Veenkoloniën zeer gunstig. De aardappelopbrengst was goed en de prijs was, mede door het zeer hoge zetmeelgehalte, uitstekend.

¹⁾ De cijfers zijn ontleend aan de afdeling Statistiek van het L.E.I. en hebben betrekking op het z.g. „vrije” stro.

De geldopbrengst per ha wordt, behalve door het bouwplan, de opbrengsten in natura en de prijs van de hoofdproducten, ook bepaald door die van de bijproducten, waarvan stro het belangrijkste is. De rentabiliteit van de bedrijven is berekend op de stroprijzen welke in tabel 26 zijn vermeld. De prijzen welke door de coöperatieve strocartonfabrieken aan de leden-leveranciers zijn uitgekeerd, lagen de laatste jaren veel hoger. Voor de groepen bedrijven in het Noorden gaf dit voor het gehele bedrijf de volgende hogere opbrengsten in guldens per ha cultuurgrond ¹⁾:

2. De kosten

Om enig inzicht te geven in de opbouw van de totale kosten, volgt hieronder voor het oogstjaar 1950 de procentuele verdeling over de diverse kostenfactoren, afgeleid uit de berekeningen voor de type-bedrijven (L.E.I.-rapport no 130).

	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Noord. Bouwstreek.	60	24	61	126
Oldambt	24	35	109	262
Veenkoloniën	20	10	21	55

TABEL 28 VERDELING VAN DE TOTALE KOSTEN PER HA (IN PROCENTEN)
(OP BASIS VAN TYPE-BEDRIJVEN)

Kostenelement	Noordelijke Bouwstreek	Oldambt	Z.-Westelijk Zeekleigeb.	Veenkoloniën
Arbeidskosten	38	37	46	42
Dorskosten	6	8	3	4
Werktuigkosten	8	8	7	5
Trekkerkosten ²⁾	5	6	— ³⁾	— ³⁾
Zaaizaad en pootgoed	6	7	8	11
Aangekochte meststoffen	11	8	12	20
Kosten ziektebestrijding	1	1	1	—
Pacht (incl. onderhoud gebouwen)	16	17	13	11
Aangekocht veevoeder	1	—	1	1
Diverse kosten	8	8	9	6

De verschillen tussen de gebieden in de verdeling van de kosten berusten voor een groot deel op verschillen in bouwplan en in de natuurlijke omstandigheden waaronder geproduceerd wordt. Voorbeelden van het eerste zijn hoge arbeidskosten en geringe dorskosten in de Veenkoloniën en het Zuidwestelijk Zeekleigebied, waar veel hakvruchten worden verbouwd. Een voorbeeld van het tweede is het grote aandeel van de kunstmestkosten in de Veenkoloniën (hoewel dit laatste voor een belangrijk deel mede wordt veroorzaakt door de omvangrijke aardappelteelt).

Het verloop van de kosten in de verschillende jaren wordt hierna besproken.

Het prijspeil van de kostenelementen. Om hiervan een overzichtelijk beeld te geven, zijn per gebied verhoudingsgetallen berekend voor het prijsverloop van alle kostenbestanddelen gezamenlijk. Bij deze berekening zijn de prijzen gewogen met de genormaliseerde hoeveelheden der desbetreffende kostenelementen. Laatstgenoemde zijn overgenomen uit bovengenoemde berekeningen voor de typebedrijven der verschillende gebieden (L.E.I.-rapporten nos 115, 116 en 117). Voor alle jaren zijn de wegingscoëfficiënten per gebied gelijk gehouden.

¹⁾ Gegeven de zeer uiteenlopende prijzen bij de fabrieken is het de vraag of deze bedragen voldoende representatief zijn.

²⁾ Paardekosten opgenomen onder arbeidskosten en diverse kosten. ³⁾ Geen trekker aanwezig.

TABEL 29 PRIJSPEIL VAN ALLE KOSTENELEMENTEN GEZAMENLIJK (VERHOUDINGSGETALLEN)

Gebied	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Noordelijke Bouwstreek	88	90	94	100
Oldambt	88	90	93	100
Z.-Westelijk Zeekleigebied	91	93	95	100
Veenkoloniën	90	92	94	100

Blijkens bovenstaande cijfers zijn de kostenbestanddelen gedurende de verslagperiode voortdurend in prijs gestegen en wel in toenemende mate. Er bestaat daarbij een grote overeenstemming tussen de verschillende gebieden.

Tevens wordt in onderstaande tabel het prijsverloop van enkele kostenfactoren weergegeven.

TABEL 30 PRIJSVERLOOP VAN ENKELE KOSTENELEMENTEN (VERHOUDINGSGETALLEN)

Kostenelement	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Loon	81	87	91	100
Pacht	88	94	95	100
Kunstmest	92	88	89	100
Zaaizaad en pootgoed ¹⁾				
Zeekleigebieden	95	95	99	100
Veenkoloniën	109	103	89	100

De verhoudingscijfers voor de loonkosten zijn gebaseerd op het loon + sociale lasten van een vaste arbeider, zoals dit geldt voor Zeeland. Voor de andere gebieden gelden ten naaste bij dezelfde verhoudingen.

Van de pacht zijn de cijfers berekend uit de werkelijke pachtprizen, welke door het C.B.S. voor de zeekleigronden zijn berekend. Het verloop van de pachten in de Noordelijke Bouwstreek en het Oldambt is hier vrijwel mee in overeenstemming. Het Zuidwestelijk Zeekleigebied wijkt er enigszins van af. De verhoging van de pachtprizen is daar later begonnen en is daarna relatief sterker. De ontwikkeling van de pacht in de Veenkoloniën is, behoudens een kleine afwijking in 1948/'49, gelijk aan die in de zeekleigebieden.

De totale kunstmestkosten vormen een samengestelde post. Het prijsverloop is dan ook afhankelijk van de verhouding waarin de verschillende mestsoorten worden aangewend. De verhoudingscijfers in bovenstaande tabel zijn berekend uit gegevens van de typebedrijven, welke op hun beurt weer uit de cijfers van de L.E.I.-bedrijven zijn samengesteld. De verhoudingsgetallen zijn berekend voor tarwe, suikerbieten en aardappelen. Het verloop voor deze verschillende gewassen stemde opvallend goed overeen. Er werden kleine verschillen tussen de gebieden gevonden. De weergegeven cijfers zijn hiervan gemiddelden.

Het kostenverloop van zaaizaad en pootgoed is gebaseerd op prijsgegevens van de afdeling Statistiek van het L.E.I. Per jaar zijn de verhoudingscijfers van de belangrijkste gewassen gewogen met hun aandeel in het bouwplan en de kosten in gld. per ha.

¹⁾ Pootgoed A/B, maat 35/45.

De aldus berekende verhoudingscijfers voor het gehele bedrijf stemden in de drie kleigebieden goed overeen en zijn in tabel 30 als rekenkundige gemiddelden weergegeven. In de Veenkoloniën wordt het verloop geheel bepaald door de kosten van het pootgoed; de cijfers wijken daardoor sterk van die der andere gebieden af.

Het verloop van de werkelijke kosten. De werkelijke kosten per ha zijn vermeld in tabel 31.

TABEL 31 KOSTEN PER HA CULTUURGROND

Gebied	In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Noordelijke Bouwstreek	800	895	960	1 010	79	89	95	100
Oldambt	700	775	830	880	80	88	94	100
Zuidwestelijk Zeekleigebied								
Overwegend akkerbouwbedr. . .	810	865	925	980	83	88	94	100
Gemengde bedrijven	830	870	970	1 025	81	85	95	100
Veenkoloniën	1 050	1 020	1 065	1 125	93	91	95	100

Ten gevolge van de stijging van het prijselement der kosten vertonen ook de werkelijke kosten een stijging. In de werkelijke kosten zit tevens een hoeveelheidselement begrepen. Deze hoeveelheid wordt onder meer beïnvloed door het bouwplan, de weersomstandigheden en zekere veranderingen in de wijze van produceren. Wat betreft de eerste factor, kan worden gewezen op de afnemings van de arbeidsintensieve aardappelteelt (speciaal pootaardappelen) in de Veenkoloniën. De bebouwde oppervlakte, in % van de oppervlakte cultuurgrond, bedroeg hier in de jaren 1947/'48—1950/'51 resp. voor pootaardappelen en fabrieksaardappelen 20 en 30; 7 en 45; 3 en 47; 5 en 37 %.

Behalve in de Veenkoloniën is in 1948/'49 de stijging van de werkelijke kosten ten opzichte van het voorgaande jaar groter dan overeenkomt met de prijsstijging. Het jaar 1947/'48 is echter door zijn lange droge zomer een zeer gunstig jaar geweest ten aanzien van het verloop der werkzaamheden. Hierdoor kwamen de verhoudingscijfers voor de werkelijke kosten in 1947/'48 extra laag te liggen.

De invloed van de verandering in het productieproces was niet concreet na te gaan.

3. Het netto-overschot

Het netto-overschot heeft zich als volgt ontwikkeld:

TABEL 32 NETTO-OVERSCHOT PER HA CULTUURGROND

Gebied	In gld. per ha				Verhoudingsgetallen			
	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Noordelijke Bouwstreek	235	340	390	260	90	131	150	100
Oldambt	50	195	315	265	19	74	117	100
Zuidwestelijk Zeekleigebied								
Overwegend akkerbouwbedr. . .	190	125	485	500	38	25	97	100
Gemengde bedrijven	135	145	405	385	35	38	105	100
Veenkoloniën	325	280	325	390	83	72	83	100

Welke factoren van invloed zijn geweest op de hoogte van het netto-overschot, volgt uit hetgeen bij de bespreking van de opbrengsten en de kosten reeds is opgemerkt.

Tot en met 1949/'50 heeft het netto-overschot zich gunstig ontwikkeld. Een uitzondering vormen de Veenkoloniën in 1948/'49, als gevolg van de vrij lage aardappelprijzen in dat jaar en de relatief goede resultaten van het voorafgaande jaar. Ook voor het Zuidwestelijk Zeekleigebied was het jaar 1948/'49 betrekkelijk ongunstig, mede ten gevolge van de moeilijkheden bij de afzet van aardappelen. In 1950/'51 komt een terugslag, behalve juist voor beide bovengenoemde gebieden, waar de stijging van de geldopbrengst de kostenstijging heeft overtroffen.

§ 9. GEMENGDE BEDRIJVEN OP ZANDGROND

1. De opbrengsten

De voortgebrachte hoeveelheden. Evenals voor de weidebedrijven volgen hieronder tabellen met de melkproductie per koe en per ha, het vetgehalte en de melkveebezetting per ha. De gegevens in deze en volgende tabellen hebben voornamelijk betrekking op bedrijven van 7—15 ha in een viertal gebieden. Waar het mogelijk was en wenselijk werd geoordeeld, zijn tevens cijfers opgenomen van andere gebieden dan de in tabel 33 genoemde.

TABEL 33 MELKPRODUCTIE OP BEDRIJVEN VAN 7—15 HA

Gebied	Per koe						Per ha grasland + voedergewassen					
	kg			Verhoudingsgetallen			kg			Verhoudingsgetallen		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	3 700	3 850	3 850	97	101	100	3 750	4 150	4 650	80	89	100
Overijssel	3 500	3 600	3 600	101	103	100	3 700	4 100	4 100	90	100	100
Oost-Noordbrabant	3 750	3 700	3 750	100	99	100	3 650	3 850	3 900	94	100	100
Noord-Limburg	3 300	3 550	3 300	100	108	100	2 850	3 650	3 550	80	103	100
Verhoudingsgetallen v/h] gemiddelde				99	102	100				86	97	100

TABEL 34 GEMIDDELD VETGEHALTE VAN DE MELK (IN PROCENTEN)

Gebied	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	3,85	3,90	3,94
Drenthe	3,74	3,73	3,75
Overijssel	3,59	3,62	3,64
Veluwe	3,61	3,63	3,60
Noordbrabant	3,54	3,55	3,61
Limburg	3,53	3,64	3,66

TABEL 35 AANTAL MELKKOEIEN PER HA GRASLAND + VOEDERGEWASSEN
OP BEDRIJVEN VAN 7—15 HA

Gebied	Stuks			Verhoudings- getallen		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	1,01	1,07	1,21	83	88	100
Overijssel	1,05	1,14	1,14	92	100	100
Oost-Noordbrabant	0,97	1,04	1,04	93	100	100
Noord-Limburg	0,85	1,02	1,08	79	94	100
Verhoudingsgetallen v/h gemiddelde				87	96	100

Naast de rundveehouderij zijn de varkenshouderij en de pluimveehouderij belangrijke onderdelen van het gemengde bedrijf. Tabel 36 geeft een indruk van de omvang van de varkens- en kippenstapel. Zowel ten aanzien van de kippen als van de varkens geeft het jaar 1949 een sterke stijging van het aantal te zien. In 1950 heeft de uitbreiding zich voortgezet.

TABEL 36 GEMIDDELD AANTAL VARKENS EN HENNEN PER BEDRIJF VAN 7—15 HA

Gebied	Aant. fokzeugen			Aant. mestvarkens			Aantal hennen		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	1,2	1,9	1,6	3,5	5,5	5,2	11	13	14
Overijssel	1,3	2,2	2,6	2,5	7,2	9,0	50	81	100
Oost-Noordbrabant	1,7	2,2	2,4	3,1	6,5	9,0	69	77	98
Noord-Limburg	1,5	2,0	2,4	4,7	7,2	8,4	114	121	146
Verhoudingsgetallen v/h gemiddelde	63	92	100	44	84	100	68	82	100

In tabel 37 is de gemiddelde leg per hen vermeld. De Noordelijke zandgebieden, waar de pluimveehouderij minder belangrijk is, zijn hierin niet opgenomen.

TABEL 37 GEMIDDELDE LEG PER HEN

Gebied	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Overijssel	156	160	165
Veluwe	169	173	178
Oost-Noordbrabant	149	153	161
Noord-Limburg	156	168	159
Verhoudingsgetallen v/h gemiddelde	95	99	100

Tenslotte volgt in tabel 38 een overzicht van de geoogste hoeveelheden van de belangrijkste akkerbouwgewassen in verhoudingsgetallen.

TABEL 38 OPBRENGSTEN VAN AKKERBOUWGEWASSEN (VERHOUDINGSGETALLEN)

Gebied	Rogge			Haver			Aardappelen			Alle producten (gewogen gemiddelde)		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	107	131	100	104	121	100	108	103	100	107	113	100
Overijsel	87	116	100	95	117	100	89	107	100	90	113	100
Veluwe	103	132	100	87	107	100	99	97	100	99	115	100
Oost-Noordbrabant	84	117	100	77	124	100	98	94	100	84	115	100
Noord-Limburg	89	112	100	64	119	100	100	96	100	84	111	100

De verkregen prijzen. In de navolgende tabellen worden de prijzen van melk, varkensvlees en eieren weergegeven.

TABEL 39 ONTVANGEN MELKPRIJS (BEDRIJVEN VAN 7—15 HA)

Gebied	Per 100 kg melk in gld.			Per 3½ kg melkvet					
				in gld.			Verhoudingsgetallen		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	22,70	22,55	20,75	20,65	20,15	18,30	113	110	100
Overijsel	20,35	20,00	18,35	19,80	19,15	17,50	113	109	100
Oost-Noordbrabant	20,20	19,15	18,40	20,10	18,95	17,85	113	106	100
Noord-Limburg	19,70	19,30	18,15	19,55	18,55	17,35	113	107	100
Verhoudingsgetallen v/h gemiddelde							113	108	100

Dit is de netto-melkprijs, inclusief de nabetalings, zoals de boer deze heeft ontvangen. Het blijkt dat de melkprijs in de Friese Wouden aanzienlijk hoger ligt dan in de andere gebieden en geheel aansluit bij de in de weidegebieden van Friesland verkregen prijs. De oorzaak van het verschil zal dan ook waarschijnlijk gelegen zijn in de bestemming die aan de melk wordt gegeven.

Ten aanzien van de prijsvorming van mestvarkens kan het volgende worden vermeld.

Tot November 1949 bestond een stelsel van vaste innameprijzen; deze prijs bedroeg in 1948 en de eerste drie kwartalen van 1949 f2,05 per kg geslacht gewicht. Daarna kwam er een overheidsgarantie in de vorm van een richtprijs, met het karakter van een minimum-garantieprijs voor baconvarkens. Onder invloed van deze garantie, welke uiteraard ook voor de afzet van niet-baconvarkens van belang was, kwamen de volgende prijzen tot stand.

TABEL 40

VERLOOP VAN DE VARKENSPRIJZEN¹⁾

Tijdvak	In gld. per kg geslacht gewicht		Index prijs baconvarkens ('50/'51 = 100)
	Slagersvarkens	Baconvarkens	
1949 4e kwartaal	2,02	2,02	100
1950 1e kwartaal	1,90	1,93	96
2e kwartaal	1,82	1,88	94
3e kwartaal	2,08	2,02	100
4e kwartaal	2,07	2,01	100
1951 1e kwartaal	2,02	2,07	103
2e kwartaal	2,17	2,19	109
3e kwartaal	2,38	2,40	119
4e kwartaal	2,56	2,54	126
1952 1e kwartaal	2,47	2,54	126

Het verloop van de door de coöperaties uitbetaalde gemiddelde eierprijs was als volgt:

De opbrengsten in gld. In de tabellen 42 en 43 zijn de bruto-opbrengst per ha van het gehele bedrijf en de verdeling daarvan in procenten over de bedrijfsonderdelen vermeld.

TABEL 41 VERLOOP VAN DE EIERPRIJS¹⁾
(IN GLD.)

Jaar	Per kg	Per 100 stuks
1948	2,11	12,74
1949	2,07	12,44
1950	2,21	13,27
1951	2,18	13,13

TABEL 42 BRUTO-OPBRENGST PER HA CULTUURGROND (BEDRIJVEN VAN 7—15 HA)

Gebied	In gld. per ha			Verhoudingsgetallen		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	1 150	1 340	1 480	79	92	100
Overijsel	1 070	1 375	1 520	70	90	100
Oost-Noordbrabant	990	1 175	1 390	71	85	100
Noord-Limburg	1 005	1 230	1 425	71	86	100

TABEL 43 VERDELING VAN DE BRUTO-OPBRENGST (IN PROCENTEN) BIJ
BEDRIJVEN VAN 7—15 HA

Gebied	1948/'49				1949/'50				1950/'51			
	Rundvee	Varkens	Pluinvee	Bouwland	Rundvee	Varkens	Pluinvee	Bouwland	Rundvee	Varkens	Pluinvee	Bouwland
Friese Wouden	75	15	2	8	76	17	2	5	76	17	3	4
Overijsel	59	19	14	8	54	25	14	7	50	29	16	5
Noordbrabant	51	22	14	13	45	28	13	14	39	31	17	13
Noord-Limburg	29	24	25	22	30	26	22	22	24	27	24	25

¹⁾ Gegevens van de afdeling Statistiek van het L.E.I.

De ontwikkeling van de bruto-opbrengst per koe was als volgt:

TABEL 44

BRUTO-OPBRENGST PER KOE (IN GLD.)

Gebied	Melkgeld			Omzet + aanwas			Totale opbrengst		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	855	880	820	170	220	225	1 025	1 100	1 045
Drenthe	800	815	740	140	220	270	940	1 035	1 010
Overijsel	725	810	670	140	170	235	860	980	905
Veluwe	735	765	685	90	135	210	825	900	895
Noordbrabant	770	725	685	160	180	255	930	905	940
Limburg	655	685	600	170	245	280	825	930	880
Verhoudingsgetallen v/h rekenk. gemiddelde . .	108	112	100	59	79	100	95	103	100

De opbrengst aan melkgeld is in 1949/'50 het hoogst; de daling van de melkprijs blijkt dus ruimschoots gecompenseerd te zijn door de verhoging van de melkproductie. Over 1950/'51 was dit echter niet meer het geval. De melkgeldontvangsten per koe daalden in dat jaar zelfs beneden die van 1948/'49.

De post omzet en aanwas geeft daarentegen een voortdurende stijging te zien. Deze stijging is in de eerste plaats te danken aan de stijging van de vee- en vleesprijzen. Vergelijking van de verhoudingscijfers van tabel 44 met die van tabel 11 op blz. 18 leert, dat bij deze post ook de hoeveelheid in natura groter is geworden.

TABEL 45 OPBRENGSTEN VAN DE RUNDVEEHOUDERIJ (VERHOUDINGSGETALLEN)

	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Melkproductie per koe . .	99	102	100
Melkproductie per ha . .	85	96	100
Melkvetproductie per ha .	83	95	100
Melkgeld per ha	95	104	100
Totale opbrengst per ha .	82	94	100

De totale opbrengst in 1949/'50 was dan ook hoger dan die in 1948/'49, terwijl het jaar 1950/'51 voor de meeste zandgebieden een tussenpositie inneemt.

Een beknopte samenvatting van de resultaten der rundveehouderij in verhoudingscijfers volgt in nevenstaande tabel.

De opbrengsten van de pluimveehouderij worden in hoofdzaak verkregen uit de verkoop van eieren. Een nevenopbrengst vormt de afzet van slachtkippen. Tabel 46 geeft van de totale opbrengsten een overzicht.

TABEL 46

BRUTO-OPBRENGST PER HEN (IN GLD.)

Gebied	Eieren			Omzet + aanwas			Totale opbrengst		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Overijsel	19,40	20,20	21,80	2,40	1,50	1,50	21,80	21,70	23,30
Veluwe	21,00	22,00	24,50	3,30	1,30	2,40	24,30	23,30	26,90
Noordbrabant	18,50	19,10	21,20	1,30	0,80	1,80	19,80	19,90	23,00
Limburg	19,20	21,20	21,60	1,30	0,90	1,50	20,50	22,10	23,10
Verhoudingsgetallen v/h rekenk. gemiddelde . .	88	93	100	115	63	100	90	94	100

De opbrengst der eieren vertoont zowel in 1949/'50 als in 1950/'51 een stijging. In het eerstgenoemde jaar is vooral de grotere productie, in het daaropvolgende jaar echter de betere prijs de voornaamste factor. De post omzet en aanwas is van zo'n geringe betekenis, dat ondanks de scherpe daling in 1949/'50 de totale opbrengst blijft stijgen.

Het zou wenselijk zijn ook de bruto-opbrengst per varken te vermelden; dit is echter niet mogelijk. De belangrijkheid van de varkenshouderij kan evenwel uit tabel 43 worden afgelezen, terwijl bij de bespreking van het netto-overschot de rentabiliteit van dit bedrijfs onderdeel zal worden behandeld.

2. De kosten

Het prijspeil van de kostenelementen. De ontwikkeling van de prijzen van enkele der belangrijkste kostenfactoren was als volgt:

Het verloop van de pacht prijs is hier ontleend aan de desbetreffende publicatie van het C.B.S., daar door de sterke uitbreiding van het aantal bedrijven het verloop uit de boekhoudingen niet representatief is te achten. De overige cijfers zijn afkomstig van de afdeling Statistiek van het L.E.I. De indexcijfers voor het loon zijn berekend voor een volwassen mannelijke arbeidskracht.

Daar de posten veevoeder en kunstmest een samengesteld karakter hebben, zijn de betreffende indexcijfers slechts als globale benaderingen te beschouwen.

TABEL 47 PRIJSVERLOOP VAN ENKELE KOSTENELEMENTEN (VERHOUDINGSGETALLEN)

	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Gezamenlijke kostenelementen	86	91	100
waarvan:			
Loon	86	90	100
Veevoeder	85	90	100
Kunstmest	91	97	100
Pacht	89	95	100

Het verloop van de werkelijke kosten. In de werkelijke kosten zijn twee elementen, een hoeveelheids- en een prijselement, verenigd. De ontwikkeling van de werkelijke kosten is in onderstaande tabel weergegeven.

Uit vergelijking van de cijfers van de tabellen 47 en 48 volgt, dat ook de aangewende hoeveelheden zijn toegenomen. Ten aanzien van de factor arbeid is dit slechts in geringe mate het geval. Het kunstmestverbruik is in 1950/'51 sterk toegenomen, voor zover het kali en stikstof betreft. De gebruikte hoeveelheid veevoeder is het meest gestegen. Dit is te verklaren uit de sterk toegenomen omvang van de veestapel — met name van varkens en kippen — in de laatste jaren.

Een overeenkomstig beeld als tabel 48 geeft tabel 49 te zien, waarin de werkelijk gemaakte kosten per ha zijn opgenomen van de bedrijven van 7—15 ha in een viertal gebieden. (Zie tabel 49, blz. 37)

TABEL 48 ONTWIKKELING DER KOSTEN (VERHOUDINGSGETALLEN)

Kostenelement	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Loon	80	88	100
Pacht	80	88	100
Meststoffen	78	79	100
Veevoeder	53	73	100
Overige kosten	74	91	100
Totale kosten	70	82	100

3. Het netto-overschot en het arbeidsinkomen

Zoals reeds eerder is opgemerkt, is voor de gemengde bedrijven op zandgrond het arbeidsinkomen een belangrijker gegeven dan het netto-overschot. Op de gezins-

TABEL 49

KOSTEN PER HA CULTUURGROND (BEDRIJVEN VAN 7—15 HA)

Gebied	Kosten inclusief loon						Kosten zonder loon					
	Gld. per ha			Verhoudingsgetallen			Gld. per ha			Verhoudingsgetallen		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	1 000	1 150	1 405	71	82	100	560	685	850	66	81	100
Overijsel	1 085	1 310	1 585	68	83	100	550	730	960	57	78	100
Oost-Noordbrabant	915	1 055	1 260	73	84	100	460	560	715	64	78	100
Noord-Limburg	1 045	1 195	1 345	78	89	100	515	590	710	73	83	100

bedrijven is immers de loonpost tevens het voornaamste inkomensbestanddeel. Het arbeidsinkomen vertoont in de verschillende jaren ook lang niet zulke grote schommelingen als het netto-overschot.

TABEL 50

NETTO-OVERSCHOT EN ARBEIDSINKOMEN PER HA CULTUURGROND (BEDRIJVEN VAN 7—15 HA)

Gebied	Netto-overschot in gld. per ha			Arbeidsinkomen					
				Gld. per ha			Verhoudingsgetallen		
	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	165	195	35	590	655	610	97	107	100
Overijsel	20	70	-55	520	645	560	93	115	100
Oost-Noordbrabant	80	130	135	530	615	675	79	91	100
Noord-Limburg	-35	55	110	490	640	710	69	90	100

Ondanks de zeer gunstige weersomstandigheden in 1948, waren de financiële resultaten in alle gebieden het jaar daarna, dus in het boekjaar 1949/'50, gunstiger. In het algemeen kunnen deze gunstiger resultaten worden toegeschreven aan de uitbreiding van de veredelingsproductie. In het boekjaar 1950/'51 heeft deze uitbreiding zich nog voortgezet; het behaalde inkomen is in Friesland en Overijsel evenwel gedaald. Deze ontwikkeling loopt parallel aan die van de weidebedrijven; als belangrijkste oorzaak van deze daling dient dan ook de minder gunstige ontwikkeling van de voederprijzen ten opzichte van de prijzen der dierlijke eindproducten te worden beschouwd. De rentabiliteit van de dierlijke productie is daardoor minder gunstig geworden. De rentabiliteit van de bouwlandproductie is juist toegenomen en de gebieden waar de oppervlakte bouwland groter is, geven dan ook nog een stijging van de inkomsten te zien.

Bij de gemengde bedrijven zijn de verschillende bedrijfsonderdelen zo nauw met elkaar verweven, dat in het kader van een betrekkelijk eenvoudige boekhouding geen splitsingen naar bedrijfsonderdelen kunnen worden uitgevoerd.

Men moet het bedrijf dan ook in de eerste plaats als een geheel zien. Daarnaast kan men zich een oordeel vormen over de rentabiliteit van de bedrijfsonderdelen varkenshouderij en pluimveehouderij door de opbrengst per f 100 voederkosten te bepalen. De maatstaven, welke daarbij ter beoordeling van de rentabiliteit der varkenshouderij moeten worden aangelegd, zijn reeds bij de weidebedrijven besproken en dienen ook op de gegevens van tabel 51 te worden toegepast.

De resultaten van de varkenshouderij zijn dus steeds ongunstiger geworden; in 1950/'51 lag de rentabiliteit op een laag tot zeer laag niveau. De hoge cijfers voor Noord-Limburg zijn niet geheel te verklaren. Waarschijnlijk speelt hierbij het gebruik van groenvoeders en van bieten, welke in de administratie niet of laag worden gewaardeerd, een rol. Voor de pluimveehouderij ligt het grenscijfer voor de opbrengst per f 100 voederkosten bij 130. Bij dit cijfer wordt de handenarbeid nog volledig vergoed. Dat de uitkomsten in de verslagjaren niet ongunstig waren, blijkt uit tabel 52.

TABEL 51 OPBRENGSTEN VAN DE VARKENSHOUDERIJ (IN GLD.) PER 100 GLD. VOEDERKOSTEN

Gebied	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Friese Wouden	136	130	123
Drenthe	144	135	119
Overijsel	149	145	120
Veluwe	138	122	119
Noordbrabant	169	155	133
Limburg	202	160	147

TABEL 52 OPBRENGSTEN VAN DE PLUIMVEEHOUDE RIJ (IN GLD.) PER 100 GLD. VOEDERKOSTEN

Gebied	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Overijsel	177	157	142
Veluwe	149	151	146
Noordbrabant	171	153	152
Noord-Limburg	184	165	160
Rekenk. gemiddelde	170	157	150

Evenals bij de varkenshouderij zijn de opbrengstprijzen niet in gelijke mate gestegen als de voederprijzen. De rentabiliteit is daardoor weliswaar gedaald, doch niettemin nog zeer bevredigend gebleven.

§ 10. PLUIMVEEBEDRIJVEN

Bij de analyse van de resultaten der gemengde bedrijven is reeds een en ander over de uitkomsten van de pluimveehouderij medegedeeld. Daarbij is volstaan met het weergeven van de gemiddelde leg per hen, de eierprijs, de bruto-geldopbrengst per hen en de geldopbrengst per f 100 voederkosten. In dit gedeelte worden de resultaten van de pluimveehouderij wat uitgebreider behandeld aan de hand van gegevens van een aantal gemengde bedrijven, welke een speciale pluimveeboekhouding hebben bijgehouden. Het betreft hier uitsluitend z.g. „gewone” pluimveebedrijven; vermeerderingsbedrijven en fokbedrijven zijn dus buiten beschouwing gebleven.

De boekjaren lopen hier niet — zoals bij de hiervoor besproken landbouwbedrijven — van Mei tot Mei, maar in samenhang met de productiecijfers van October tot October.

1. De opbrengsten

In tabel 53 wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van het aantal hennen per bedrijf en de gemiddelde leg per hen. Het aantal hennen per bedrijf is berekend door een hen slechts mee te tellen over de tijd dat ze werkelijk op het bedrijf aanwezig is. Ook het aantal eieren is uitgedrukt per gemiddeld aanwezige hen.

TABEL 53

HENNEN-AANTAL EN EIERPRODUCTIE

	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Aantal hennen per bedrijf	139	183	196	218
Percentage één-jarige hennen.	61	59	60	69
Gemiddelde eierproductie per hen ¹⁾	173	172	169	181

De productie per hen ligt in 1950/'51 belangrijk boven het niveau van de drie voorafgaande jaren. Dit zal o.a. samenhangen met het feit, dat het percentage jonge hennen in het desbetreffende jaar groter is geweest.

De gemiddeld door de bedrijven ontvangen eierprijs (in gld./100 st.) was als volgt:

1947/'48	1948/'49	1949/'50	1950/'51
12,67 ²⁾	12,04 ³⁾	13,13	12,97

Ten aanzien van de prijzen moet nog het volgende worden opgemerkt. De prijs over 1947/'48 is iets gedrukt, doordat van de bedrijven in Noordbrabant en Limburg de nabetaaling van de Eiermijn in Roermond nog niet kon worden opgenomen. In 1948/'49 lagen de werkelijk gemaakte prijzen \pm 1 ct hoger dan hier is weergegeven; in de boekhouding zijn nl. de uitgaven voor de eierzegels in mindering gebracht op de eieropbrengst. Deze feiten in aanmerking genomen, kan worden gezegd dat de eierprijzen in de vier gegeven jaren op ongeveer hetzelfde niveau zijn gebleven.

Het verloop van de totale bruto-opbrengst per 100 hennen is als volgt geweest.

TABEL 54

BRUTO-OPBRENGST (IN GLD.) PER 100 HENNEN

	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Eieren	2 223	2 123	2 389	2 496
Omzet en aanwas	440	296	343	274
Overige opbrengsten	21	15	13	12
Totale opbrengst	2 684	2 434	2 745	2 782

De eieropbrengst is verreweg de belangrijkste inkomstenbron. Behoudens een lichte daling in 1948/'49 ten gevolge van de lagere eierprijs na aftrek van de kosten voor eierzegels, vertoont deze post een geleidelijke stijging. De opbrengst van omzet en aanwas was in 1947/'48 hoog door de gunstige prijzen van slachtkippen en -haantjes. De overige opbrengsten zijn van geringe betekenis; deze post bestaat o.a. uit de opbrengst van mest, welke tegen een bepaald bedrag per kip wordt gewaardeerd.

¹⁾ Exclusief de leg van de jonge hennen vóór de aanvang van het boekjaar.

²⁾ Exclusief nabetaalingen.

³⁾ Kosten eierzegels in mindering gebracht.

2. De kosten

Van de totale kosten komt het overgrote deel ten laste van het voeder. In deze voederkosten zijn een hoeveelheids- en een prijselement verenigd.

De toeneming van de kosten is voornamelijk een gevolg van de prijsstijging welke is opgetreden na het vrijlaten van de graanprijzen. Van enkele voedersoorten volgt hieronder de prijsontwikkeling. Het zijn de prijzen welke gemiddeld door de bedrijven bij aankoop zijn betaald.

TABEL 55 VOEDERPRIJZEN (IN GLD. PER 100 KG)

Voedersoort	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Gemengd graan	25,60	25,20	27,70	33,30
Ochtendvoer	26,35	26,10	28,35	34,20
Opfokvoer	33,70	32,10	34,65	39,55
Kuikenzaad	30,05	29,80	32,10	38,30

Het verloop van de totale kosten is als volgt geweest:

TABEL 56 KOSTEN (IN GLD.) PER 100 HENNEN

Kostenelement	'47/'48	'48/'49	'49/'50	'50/'51
Voederkosten	1 360	1 377	1 592	1 927
Aankoop kuikens	111	90	105	106
Overige kosten	254	195	197	203
Totale kosten.	1 725	1 662	1 894	2 236

Het verloop van de totale kosten wordt overwegend beheerst door de voederkosten, daar de andere kosten, afgezien van het jaar 1947/'48, vrijwel constant zijn gebleven.

3. Het arbeidsinkomen

Daar de hier besproken pluimveebedrijven grotendeels gezinsbedrijven zijn, kan het resultaat van de pluimveehouderij ook hier het best worden beoordeeld aan de hand van het arbeidsinkomen.

De daling van het arbeidsinkomen in 1948/'49 is een gevolg van de lage geldopbrengst in dat jaar. Ten opzichte van 1947/'48 zijn in 1949/'50 en vooral in 1950/'51 de kosten veel sterker gestegen dan de opbrengsten, waardoor de rentabiliteit van de pluimveehouderij is verminderd. Als norm kan worden aangenomen, dat 1 man \pm 700 kippen en de daarbij behorende opfok van \pm 1 000 kuikens kan verzorgen.

TABEL 57 ARBEIDSINKOMEN

Boekjaar	Gld. per 100 hennen
1947/'48	960
1948/'49	770
1949/'50	850
1950/'51	550

V. SPECIFICATIE VAN KOSTEN EN OPBRENGSTEN IN 1950/'51

BIJLAGE 1. KOSTEN EN OPBRENGSTEN VAN DE RUNDVEEHOUDERIJ OP WEIDEBEDRIJVEN (1950/'51)

	In gld. per ha grasland + voedergewassen						
	Friesland			Noordholland		Zuidholland	
	Klei	Klei op veen	Veen	Klei	Veen	Consumptie-melkgebied	Zelfkazend gebied
KOSTEN							
Arbeidskosten	393	358	401	466	421	433	470
Veevoer							
krachtvoer	132	131	149	155	134	184	246
melkproducten	77	73	60	65	51	50	48
ruwvoeder + stro	81	81	94	100	114	263	181
Weidegeld	6	6	12	7	2	4	5
Pacht	128	114	102	126	102	105	109
Aangekochte meststoffen	65	64	83	101	60	72	102
Overige kosten	225	193	193	219	190	225	261
Totale bruto-kosten	1 107	1 020	1 094	1 239	1 074	1 336	1 422
OPBRENGSTEN							
Melk en kaas	1 043	917	910	1 128	920	1 170	1 110
Omzet en aanwas	319	292	273	315	206	207	224
Overige bijproducten	34	27	15	66	49	39	12
Totale opbrengsten	1 396	1 236	1 198	1 509	1 175	1 416	1 346
Totale bruto-kosten	1 107	1 020	1 094	1 239	1 074	1 335	1 422
NETTO-OVERSCHOT	289	216	104	270	101	81	-76
Specificatie arbeidskosten in %							
Loon boer	42	37	53	45	56	38	40
Loon gezinsleden	12	20	16	29	29	28	32
Betaald loon	46	43	31	26	15	34	28

BIJLAGE 2 KOSTEN EN OPBRENGSTEN VAN AKKERBOUWBEDRIJVEN (1950/'51)

	In gld. per ha cultuurgrond				
	Noordelijke Bouwstreek	Oldambt	Z.W.-Zeekleigebied		Veen- koloniën
			Akkerb.- bedrijven	Gemengde bedrijven	
KOSTEN					
Arbeidskosten	376	322	399	427	454
Werktuigkosten	121	115	117	102	106
Werk door derden	97	75	63	50	52
Zaaizaad en pootgoed	65	66	72	67	115
Aangekochte meststoffen	98	80	114	121	210
Aangekocht veevoeder	16	14	18	45	26
Pacht	149	130	110	109	101
Overige kosten	92	85	88	107	63
Totale bruto-kosten	1 011 ¹⁾	880 ¹⁾	981	1 026 ¹⁾	1 127

¹⁾ Exclusief kosten grondverbetering.

BIJLAGE 2 (vervolg)

	In gld. per ha cultuurgrond				
	Noordelijke Bouwstreek	Oldambt	Z.W. Zeekleigebied		Veen- koloniën
			Akkerb.- bedrijven	Gemengde bedrijven	
OPBRENGSTEN					
Granen	500 ²⁾	520 ²⁾	349	223	418 ²⁾
Aardappelen	73	6	287	316	850
Suikerbieten	119	48	357	264	64
Overige marktbaar gewassen	399	469	313	217	35
Veehouderij + voedergewassen	176	100	166	378	147
Diverse opbrengsten	3	3	9	11	3
Totale opbrengsten	1 270	1 145	1 481	1 409	1 517
Totale bruto-kosten	1 011	880	981	1 026	1 127
NETTO-OVERSCHOT.	259	265	500	383	390

Specificatie arbeidskosten in %

Boer en gezinsleden	8	6	18	28	34
Betaald tijdloon	65	76	52	54	43
Betaald accoordloon	23	17	27	15	23
Arbeiders in groepsverband	4	1	3	3	—

²⁾ Graanstro tegen vrije prijzen berekend.

BIJLAGE 3 KOSTEN EN OPBRENGSTEN VAN GEMENGDE BEDRIJVEN VAN 7—15 HA (1950/'51)

	In gld. per ha cultuurgrond			
	Friese Wouden	Overijsel	Oost-Noord- brabant	Noord- Limburg
KOSTEN				
Arbeidskosten	572	618	602	541
Werktuigkosten	65	75	63	57
Werk door derden	19	12	12	9
Aangekochte meststoffen	139	136	118	122
Aangekocht veevoeder	395	512	278	318
Pacht	90	72	73	65
Overige kosten	143	153	167	145
Totale bruto-kosten	1 423	1 578	1 313	1 257

BIJLAGE 3 (vervolg)

	In gld. per ha cultuurgrond			
	Friese Wouden	Overijssel	Oost-Noord- brabant	Noord- Limburg
OPBRENGSTEN				
Marktbaar gewassen	46	56	299	134
Melk	847	554	229	391
Omzet en aanwas rundvee	257	212	115	157
Varkens	244	432	383	427
Pluimvee	49	248	342	234
Overige opbrengsten	20	20	56	47
Totale opbrengsten	1 463	1 522	1 424	1 390
Totale bruto-kosten	1 423	1 578	1 313	1 257
NETTO-OVERSCHOT	40	-56	111	133
ARBEIDSINKOMEN	612	562	713	674
Specificatie arbeidskosten in %				
Loon boer	55	50	38	46
Loon gezinsleden	35	44	60	50
Betaald loon	10	6	2	4